

การวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา

ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

NETWORK GOVERNANCE ANALYSIS ON TIME BANK

IN CHOMPHU SUBDISTRICT SARAPHI DISTRICT CHIANG MAI PROVINCE

ฐิติกาญจน์ บำรุงชัยกุล

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2566

การวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา
ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ฐิติกาญจน์ บำรุงชัยกุล

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการจัดการสาธารณะ
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

NETWORK GOVERNANCE ANALYSIS ON TIME BANK
IN CHOMPHU SUBDISTRICT SARAPHI DISTRICT CHIANG MAI PROVINCE

THITIKARN BUMRUNGCHAIKUL

A Master's Project Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of MASTER OF PUBLIC ADMINISTRATION
(Public Policy and Management)
Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

2023

Copyright of Srinakharinwirot University

สารนิพนธ์

เรื่อง

การวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา

ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ของ

ฐิติกาญจน์ บำรุงชัยกุล

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการจัดการสาธารณะ

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าสารนิพนธ์

ที่ปรึกษาหลัก

.....
(อาจารย์ ดร.กัลยา แซ่อั้ง)

..... ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกสินทร์ เตชะนิยม)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุลศักดิ์ ชาญณรงค์)

ชื่อเรื่อง	การวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
ผู้วิจัย	ฐิติกาญจน์ บำรุงชัยกุล
ปริญญา	รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2566
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร. กัลยา แซ่อึ้ง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษารวบรวมจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้ (1) หน่วยงานในภาครัฐ คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมภู (2) หน่วยงานนอกภาครัฐ คือ ผู้จัดการธนาคารเวลา เลขานุการธนาคารเวลา ประธานศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู และสมาชิกธนาคารเวลา ผลการศึกษา พบว่า ตัวแสดงและบทบาทภายในเครือข่ายนี้ แบ่งออกได้ 4 ส่วน ได้แก่ 1. ตัวแสดงหน่วยงานนอกภาครัฐที่มีบทบาทหลัก คือ ผู้จัดการธนาคารเวลา เลขานุการธนาคารเวลา ผู้ช่วยผู้จัดการสาขาย่อย และศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู 2. ตัวแสดงหน่วยงานนอกภาครัฐที่มีบทบาทในการสนับสนุน คือ ชมรมกำนัน - ผู้ใหญ่บ้าน อสม. โรงเรียน วัด และภาคเอกชน 3. ตัวแสดงหน่วยงานในภาครัฐที่มีบทบาทหลัก คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมภู 4. ตัวแสดงหน่วยงานในภาครัฐที่มีบทบาทสนับสนุน คือ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายนี้ เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ มีลักษณะเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม มีการประสานความร่วมมือและติดต่อสื่อสารแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทุกตัวแสดงมีค่านิยมร่วมกันในการดำเนินงานตามหลักการธนาคารเวลา ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมาจากกลุ่มความร่วมมือเดิมที่เข้มแข็ง และสร้างความร่วมมือองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ ตามภารกิจของหน่วยงาน โดยมีผู้จัดการธนาคารเวลาเป็นตัวกลางประสานทุกความสัมพันธ์ ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม เพื่อให้การดำเนินงานมีความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : สังคมผู้สูงอายุ, เครือข่ายการดำเนินงาน, การวิเคราะห์เครือข่าย, ธนาคารเวลา

Title	NETWORK GOVERNANCE ANALYSIS ON TIME BANK IN CHOMPHU SUBDISTRICT SARAPHI DISTRICT CHIANG MAI PROVINCE
Author	THITIKARN BUMRUNGCHAIKUL
Degree	MASTER OF PUBLIC ADMINISTRATION
Academic Year	2023
Thesis Advisor	Dr. Kanlaya Saeoung

This study aims to investigate the actors and their roles within the time bank operations network in Chomphu Subdistrict, Saraphi District, Chiang Mai Province, as well as to explore the relationships among these actors. Employing a qualitative research approach, the data were gathered through document analysis and in-depth interviews with key informants, including representatives from government agencies such as Ban Phaya Chomphu Subdistrict Health Promoting Hospital, and non-government agencies like the Time Bank Manager, Time Bank Secretary, President of Chomphu Subdistrict Disabled Service Center, and time bank members. The findings revealed that the actors in this network can be categorized into four main groups: (1) non-government agency actors, including the time bank manager, secretary, assistant branch manager, and the Chomphu Subdistrict Disabled Service Center; (2) supporting non-government actors, such as the Kamnan Club, village headmen, health volunteers, schools, temples, and private sector entities; (3) government agency actors with a primary role, represented by Ban Phaya Chomphu Subdistrict Health Promoting Hospital; and (4) Government agency actors in a supporting role, including Ban Tha Ton Kwao Subdistrict Health Promoting Hospital, Saraphi Bowon Phatthana Hospital, Chomphu Subdistrict Municipality, and Saraphi District Public Health Office. The relationships among these actors are characterized by horizontal connections, reflecting both spatial and activity-oriented networks, featuring both formal and informal cooperation and communication. Moreover, all actors share common values and operate according to time banking principles, fostering strong cooperation among various organizations in the area to fulfill the agency's mission. The Time Bank Manager acts as a central figure, coordinating these relationships to ensure continuity and sustainability, fostering a sense of joint ownership among the actors involved.

Keyword : Aging society, Network governance, Network analysis, Time bank

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทางคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้มีสาขานโยบายและการจัดการสาธารณสุขขึ้น ให้ข้าพเจ้ามีโอกาสเข้ามาศึกษาเรียนรู้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ และขอขอบคุณอาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ทุกท่าน ซึ่งเมตตากรุณาให้ความรู้ใหม่ ๆ คำแนะนำ รวมทั้งการจัดระเบียบไฟล์เอกสารอย่างเป็นระบบ และขอขอบพระคุณยิ่งสำหรับอาจารย์ ดร.กัลยา แซ่อึ้ง อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ที่ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ และเชื่อมั่นว่าข้าพเจ้าจะทำให้งานศึกษานี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณคณะกรรมการธนาคารเวลา สมาชิกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับธนาคารเวลา ตำบลชมพู ที่สละเวลามาให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้งานศึกษานี้สะท้อนถึงหลักการธนาคารเวลา คือ ทุกคนมีประสบการณ์ที่มีคุณค่าในตนเอง สามารถแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

ขอบคุณครอบครัวที่คอยสนับสนุนอยู่เสมอ ด้วยอาหารอร่อย ๆ จากคุณแม่ คุณพ่อขับรถพาไปเก็บข้อมูลที่จังหวัดเชียงใหม่ และขอบคุณเพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ ที่เป็นกำลังใจ และขอบคุณตนเองที่อดทน ตั้งใจในการเรียนจนประสบความสำเร็จ

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยหวังว่างานศึกษาชิ้นนี้จะเป็นข้อมูลสำคัญและเป็นประโยชน์ในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู และสามารถพัฒนาการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทยให้ยั่งยืนต่อไป

ฐิติกาญจน์ บำรุงชัยกุล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 คำถามงานวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
1.4 ขอบเขตของการศึกษา	5
1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา	5
1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่.....	6
1.4.3 ขอบเขตด้านประชากร	6
1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา.....	6
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม.....	8
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ.....	8
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการดำเนินงาน (Network Governance)	12
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เครือข่าย (Network Analysis)	21

2.4 ข้อมูลเกี่ยวกับธนาคารเวลาของประเทศไทย	23
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	28
2.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา	32
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	33
3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล	33
3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	33
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	34
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	34
บทที่ 4 ผลการศึกษา	36
4.1 ตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่.....	36
4.1.1 ตัวแสดงหน่วยงานนอกภาครัฐ	37
4.1.2 ตัวแสดงหน่วยงานในภาครัฐ.....	43
4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่.....	47
4.2.1 ความเชื่อมโยงและความเหนียวแน่นระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายธนาคารเวลา ตำบลชมพู.....	47
4.2.2 การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูล.....	49
4.2.3 กรอบเวลาของการมีความสัมพันธ์.....	51
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ	54
5.1 สรุปผล.....	54
5.1.1 ตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบล ชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่	54

5.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบล ชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่	55
5.2 อภิปรายผลการศึกษา	58
5.3 ข้อเสนอแนะ	61
บรรณานุกรม	62
ประวัติผู้เขียน.....	67

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 ตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานนอกภาครัฐ	34
ตาราง 2 สรุปตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานนอกภาครัฐ	46

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 สรุปของลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงที่เข้ามาร่วมดำเนินงาน ธนาคาร เวลาตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่.....	53
---	----

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ในปีพ.ศ. 2560 ประเทศในทวีปยุโรป มีอัตราของผู้สูงอายุอยู่ที่ ร้อยละ 24.7 ตามด้วยทวีปอเมริกาเหนือ ร้อยละ 21.7 แตกต่างจากอัตราผู้สูงอายุในทวีปแอฟริกา เพียงร้อยละ 5.5 เท่านั้น เรียกได้ว่ายุโรปและอเมริกาเหนือเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” แล้ว ยกเว้นแอฟริกา ตามมาด้วยเอเชีย ได้แก่ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ สิงคโปร์ รวมถึงไทย ซึ่งจากการเปลี่ยนโครงสร้างประชากรดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าสังคมผู้สูงอายุกำลังเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ทั่วโลกต้องตระหนัก โดยองค์การสหประชาชาติ (UN) อธิบายว่าประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เกินร้อยละ 10 หรือมีอายุ 65 ปีขึ้นไป เกินร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ แปลได้ว่าประเทศนั้น ได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และเมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็น 20% และอายุ 65 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็น 14% เป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556) อย่างไรก็ดี ในปีพ.ศ. 2560 ประเทศสมาชิกอาเซียนกำลังเผชิญกับการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุและมากกว่าทุกภูมิภาคของโลก คิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 36 ของโลก ซึ่งประเทศในอาเซียนมีจำนวน 3 ประเทศที่เป็นสังคมสูงวัยแล้ว ได้แก่ อันดับที่ 1 สิงคโปร์ ร้อยละ 18 ไทย ร้อยละ 16 และเวียดนาม ร้อยละ 10 % ตามลำดับ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561, น. 25-30)

การเปลี่ยนแปลงฐานประชากรนี้ ส่งผลให้หลายๆ ประเทศ มีการเตรียมความพร้อมหน่วยงาน บุคลากร และมีนโยบายในการส่งเสริมด้านต่าง ๆ เพื่อดูแลผู้สูงอายุ อาทิ การออม การหารายได้เพิ่ม การทำงานอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาระบบบำนาญของรัฐ และสวัสดิการผู้สูงอายุ รวมถึงองค์การอนามัยโลก ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ Active Aging เพื่อเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั่วโลก และยกระดับคุณภาพของผู้สูงอายุ มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้ ประกอบด้วย 3 เสาหลัก การมีสุขภาพที่ดี การมีส่วนร่วม และการมีหลักประกันและความมั่นคง ในประเทศไทย คำว่า Active Aging ยังไม่มีการบัญญัติคำแปลโดยราชบัณฑิตยสถาน ในภาษาไทยใช้คำว่า “พฒฒพล้ง” แปลว่า พล้งผู้เฒ่า หรือผู้เฒ่าที่ยังมีพล้งอยู่ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) ในขณะที่หลายประเทศพยายามพัฒนารูปแบบการเตรียมความพร้อมรองรับเมื่อต้องเผชิญกับภาวะสังคมสูงวัย โดยเฉพาะญี่ปุ่นที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นประเทศแรก ๆ ในโลก มาตั้งแต่ปีค.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513) และเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ในปีค.ศ.1994 (พ.ศ. 2537) และกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ ในปี

ค.ศ. 2007 (พ.ศ. 2550) จากข้อมูลด้านประชากรสูงวัยของญี่ปุ่นล่าสุดที่เผยแพร่เมื่อช่วงเดือนกันยายน ค.ศ. 2021 (พ.ศ. 2564) พบว่า มีประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป 36.4 ล้านคน คิดเป็น 29.1 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากรทั้งหมด น ถือว่ามีสัดส่วนที่สูงที่สุดในโลก (ไทยรัฐออนไลน์, 2565)

รัฐบาลญี่ปุ่นและทุกภาคส่วนต่างก็ไม่ได้นิ่งนอนใจกับปัญหานี้ ภาครัฐของญี่ปุ่นได้มีนโยบายเพื่อรับมือกับสังคมผู้สูงอายุ เช่น ในปี 2543 รัฐบาลญี่ปุ่นเปิดตัว การประกันการดูแลระยะยาว ซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นหนึ่งในประกันสุขภาพที่ครอบคลุมที่สุด ในด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี เป็นหนึ่งในกลยุทธ์ที่ญี่ปุ่นนำมาใช้รับมือกับสังคมผู้สูงอายุ ช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพการดูแลผู้สูงอายุ ลดภาระของผู้ดูแล (วนทยา มงคล, 2564) การส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุ มีการเลื่อนอายุเกษียณ ส่งผลให้ผู้สูงอายุในวัย 60-69 ปีร้อยละ 70 ยังคงมียังสามารถทำงานต่อไปได้ หรือเป็นอาสาสมัครในโครงการสาธารณะ นอกจากนี้ยังให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าตนเอง มีสุขภาพร่างกายและจิตใจแข็งแรงขึ้น โดยผลักดันให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมเวลาว่างที่สามารถทำได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงคนในครอบครัว (กิตติศักดิ์ คงคา, 2563) ซึ่งเดิมทีนั้นผู้สูงอายุในญี่ปุ่นได้รับการดูแลจากครอบครัวเป็นหลัก เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนมาสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว ทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องปรับนโยบายใหม่ ให้สังคมและชุมชนช่วยดูแลผู้สูงอายุร่วมกัน

และหนึ่งในนโยบายที่ญี่ปุ่นใช้ คือ แนวคิดธนาคารเวลา ซึ่งเริ่มครั้งแรกในโลกเมื่อปีพ.ศ. 2516 โดยกลุ่มแม่บ้านในโอซาก้าที่อยากสร้างสกุลเงินเพื่อสามารถนำมาแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในชุมชนได้ โดยงานทุกอย่างจะถือว่าเท่าเทียมกัน และคิดตามระยะเวลาที่ทำทั้งหมด ซึ่งเวลาที่ฝากไว้เนี่ย อาจจะใช้เลย หรือสะสมไว้ใช้ในภายหลังได้ เรียกว่า ไทมุ บางซุ (taimu banku) หรือ Time Bank และเผยแพร่แนวคิดสู่สาธารณะ (กรุงเทพธุรกิจ, 2561)

ในปีพ.ศ. 2523 ดร. เอดการ์ คาคห์น (Edgar Cahn) นำแนวคิดธนาคารเวลามาพัฒนาและได้จัดตั้งธนาคารเวลาของสหรัฐอเมริกาขึ้น (Time Banks USA) เพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมของมนุษย์ เพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่จำเป็น และนำไปสู่การสร้างสังคมเข้มแข็ง โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง และได้เผยแพร่แนวคิดนี้ไปหลายประเทศทั่วโลกมากกว่า 40 ประเทศ

ประเทศไทยเองก็ได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นเดียวกับหลายๆ ประเทศ และได้ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย มาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548 แล้ว โดยในปีพ.ศ. 2560 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 67.6 ล้านคน มี 11.3 ล้านคนที่เป็นผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งคิดเป็น 16.7 % และในปีพ.ศ. 2561 ภาคเหนือเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์แล้ว โดยมีผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 21.2 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2562) ทั้งนี้ ในปีพ.ศ. 2565 ประเทศไทยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป 20%

จากประชากรทั้งหมด ได้เข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว และมีการคาดการณ์ว่า ปีพ.ศ. 2574 หรือไม่เกิน 15 ปีข้างหน้าจะเป็นสังคมสูงอายุระดับสุดยอด

การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ นอกจากจะมีผลกระทบต่อระดับบุคคลด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ มิติผลกระทบต่อแรงงาน เนื่องจากผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะเจ็บป่วยจากโรคเรื้อรัง จากความเสื่อมถอยของร่างกาย ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพื่อรักษาสุขภาพมากขึ้น ส่งผลให้รายจ่ายด้านสุขภาพของประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุส่วนใหญ่ เจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง อันดับ 1 คือ โรคความดันโลหิตสูง อันดับ 2 โรคเบาหวาน อันดับ 3 โรคหลอดเลือดสมอง และอุบัติเหตุในผู้สูงอายุที่พบบ่อยที่สุด คือ การพลัดตกหกล้ม (กรมอนามัย, 2565) ทางด้านจิตใจ ผู้สูงอายุเมื่อไม่ได้ทำงาน ทำให้รู้สึกเหงา น้อยใจเหมือนเป็นภาระของลูกหลาน ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังในบ้านมากขึ้น ซึ่งแหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มาจากบุตร ร้อยละ 34.7 จากการทำงานของผู้สูงอายุเอง ร้อยละ 31 เบี้ยยังชีพของทางราชการ ร้อยละ 20 เงินบำนาญ และจากคู่สมรส ตามลำดับ (เฉลิมพล แจ่มจันทร์, 2565)

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและผลกระทบการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุดังกล่าว ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2525 ประเทศไทยได้เริ่มต้นดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ จากแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ออกกฎหมายและนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวก และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเป็นกำลังเพื่อพัฒนาประเทศ และเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2561 คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กำหนดให้ ธนาคารเวลา เป็นประเด็นเร่งด่วนด้านผู้สูงอายุ ปีพ.ศ. 2561 – 2564 เป็นเครื่องมือในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ และขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, ม.ป.ป., น. 7)

โดยมีกรมกิจการผู้สูงอายุร่วมกับสสส. และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ดำเนินการนำร่องใน 42 พื้นที่ 28 จังหวัด ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ 2561 โดยต่อยอดจากพื้นที่เดิมที่ดำเนินการธนาคารความดีของสสส. และจัดทำคู่มือเพื่อดำเนินการธนาคารเวลาในประเทศไทย เพื่อให้ธนาคารเวลาจะเป็นเครื่องมือรองรับสังคมผู้สูงอายุได้อย่างดีกับบริบทประเทศไทยที่ต้องสนับสนุนให้ชุมชนเป็นฐาน “จัดตั้งโดยชุมชน เพื่อคนในชุมชน” โดยมีท้องถิ่นท้องที่ หน่วยงานองค์กรต่างๆ หนุนเสริมจะเกิดความยั่งยืน จึงได้มีการวิเคราะห์ชุมชนที่มีผู้นำทางธรรมชาติ มีต้นทุนทางสังคมสูง จึงได้เกิดเป็นธนาคารเวลา ตำบลขมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนในบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น

จังหวัดเชียงใหม่เป็น 1 ในจังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากที่สุด 3 อันดับแรก มีประชากรผู้สูงอายุ 309,842 คน ในปี 2560 ซึ่งตำบลขมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนสูงวัย โดยมี

สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุ คิดเป็น 22 % ซึ่งผู้สูงอายุส่วนหนึ่งมีความพิการ เป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งเมืองชนบท จำนวนครัวเรือน 2,769 ครัวเรือน มีประชากร 7,030 คน เพศชาย 3,332 คน คิดเป็นร้อยละ 47.4 เพศหญิง 3,698 คน คิดเป็นร้อยละ 52.6 อาชีพหลักของประชากร คืออาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 43.79 และอาชีพทำสวนลำไย รายได้เฉลี่ย 82,471.23 บาท การประกอบอาชีพรับจ้าง ทำให้ประชากรในวัยแรงงาน ต้องออกจากบ้านไปทำงาน ในช่วงเวลากลางวัน มีผู้สูงอายุคนพิการ ต้องอยู่ตามลำพัง และคนพิการ และผู้สูงอายุเอง ก็ไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ และเสี่ยงที่จะประสบอุบัติเหตุภายในบ้านได้

จากปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการพัฒนานโยบายสาธารณะด้านการดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส โดยใช้ธรรมนูญสุขภาพตำบลชมภูเป็นเครื่องมือในการเชื่อมหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนเข้ามาร่วม โดยเฉพาะการพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาที่ผ่านการอบรม care giver ไปเยี่ยมบ้านและดูแลผู้สูงอายุและคนพิการในชุมชน รวมถึงการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุคุณภาพระดับตำบล จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ที่จะมีการรวมกลุ่มกันทุกวันพุธจัดตั้งชมรมชมภูม่วนใจ ซึ่งมีรูปแบบเป็นศูนย์บริการด้านสิทธิและพัฒนาอาชีพให้แก่ผู้พิการ ด้วยความพร้อมด้านทุนทางสังคมดังกล่าว ตำบลชมภู จึงได้รับเลือกให้เป็นพื้นที่นำร่องดำเนินการธนาคารเวลาเพื่อยกระดับเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ในประเทศไทย

ในปัจจุบันการแก้ไขปัญหาสังคมผ่านระบบราชการ อาจไม่สามารถดำเนินงานเพื่อจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้ตามที่สังคมคาดหวัง ด้วยข้อจำกัดหรือเกินความสามารถปฏิบัติงานของส่วนราชการเพียงหน่วยงานเดียว เป็นเช่นนี้การทำงานแบบเครือข่าย (Network) ที่เน้นการมีส่วนร่วมดำเนินงานทุกภาคส่วน จึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน

ทั้งนี้ การดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ แม้จะมีทุนทางสังคมแต่ก็ต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อบูรณาการการใช้ทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน นำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งในการดูแลซึ่งกันและกันเพื่อความยั่งยืนตามศักยภาพของหน่วยงาน จึงสะท้อนให้เห็นถึงโอกาสที่หน่วยงานของรัฐสามารถแสวงหาการสร้างภาคีเพื่อร่วมมือแก้ไขปัญหาสาธารณะ ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ จะเริ่มต้นสร้างเครือข่าย บทบาทหน้าที่ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรอย่างไร เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุที่เป็นปรากฏการณ์สำคัญในปัจจุบัน ซึ่งโครงการนี้เป็นโครงการใหม่ ยังไม่พบงานวิจัยที่เกี่ยวกับธนาคารเวลาในไทยเท่าไรนัก งานศึกษาที่ปรากฏจะเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการดำเนินการธนาคารเวลาให้สอดคล้องประเทศไทย เพื่อรองรับสังคมสูงวัยเป็นหลัก ยังไม่มีงานวิจัย

ที่เกี่ยวข้องในเรื่องเครือข่ายหรือเครือข่ายการดำเนินงาน รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุส่วนใหญ่กล่าวถึงการให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือและพัฒนาผู้สูงอายุร่วมกันโดยใช้ชุมชน

ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาและวิเคราะห์ตัวแสดงเครือข่ายธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภายในภาครัฐและหน่วยงานภายนอกภาครัฐ หรือองค์กรใดบ้างที่เกี่ยวข้อง และในแต่ละตัวแสดงของเครือข่ายนี้ มีบทบาทและมีความสัมพันธ์กันเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานร่วมกันในฐานะเครือข่ายการดำเนินงานอย่างไร เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอในการดำเนินงานธนาคารเวลาร่วมกัน ให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ และเป็นประโยชน์ต่อพื้นที่ดำเนินงานธนาคารเวลาอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

1.2 คำถามงานวิจัย

1. การดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย ตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงาน (Network Governance) ใดบ้าง และตัวแสดงต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทอย่างไร

2. ตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาใน 2 ประเด็นหลัก คือ

1.1 การวิเคราะห์ตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงาน จะเป็นการศึกษาว่ามีหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานนอกภาครัฐใดบ้างที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และศึกษาว่าตัวแสดงแต่ละตัว เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานอย่างไร

1.2 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

เป็นการศึกษาในขอบเขตพื้นที่ดำเนินธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัด เชียงใหม่

1.4.3 ขอบเขตด้านประชากร

เป็นการศึกษาตัวแสดงในเครือข่ายทั้งหน่วยงานในภาครัฐและหน่วยงานนอกภาครัฐที่ ดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้าน ประชากรเพื่อเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายจากองค์ประกอบคณะกรรมการธนาคารเวลาชุมชนตำบล ชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

เป็นการศึกษาเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัด เชียงใหม่ ตั้งแต่เริ่มเป็นพื้นที่นำร่องธนาคารเวลา ปี พ.ศ. 2561 จนถึงปี พ.ศ. 2567

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

สามารถนำผลการศึกษามาสรุปเป็น เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาธนาคารเวลา ให้เกิดความเข้มแข็งของเครือข่าย ในการผลักดันการพัฒนาธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงพื้นที่อื่นๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ หมายถึง การดำเนินงานใน รูปแบบกิจกรรมการแลกเปลี่ยนที่ช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนดูแลซึ่งกันและกัน โดยนำทักษะ ความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ บริการขั้นพื้นฐาน ที่เรามีไปช่วยเหลือสมาชิกที่ต้องการความช่วยเหลือ และได้รับค่าตอบแทนจากการช่วยเหลือเป็นเวลา และสามารถสะสมเวลาไว้ในบัญชี ส่วนบุคคลได้ และสามารถเบิกถอนได้เมื่อเราต้องการใช้เวลานั้น โดยการฝากหรือการถอน จะดำเนินการผ่านผู้จัดการธนาคารเวลาหรือผู้ประสานงานภายใต้ข้อตกลงร่วมกัน

เครือข่ายการดำเนินงาน (Network Governance) หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคล กลุ่มต่าง ๆ และองค์กร ที่มีการเชื่อมโยงของบุคคล กลุ่มบุคคล กลุ่มองค์กร ที่สมัครใจที่จะ แลกเปลี่ยนข้อมูลหรือร่วมกันทำกิจกรรม มีวิธีการทำงานร่วมกันเป็นระบบ มีการจัดโครงสร้างของ บุคคลในเครือข่ายที่เป็นอิสระอย่างมีเป้าหมาย

การวิเคราะห์เครือข่าย (Network Analysis) หมายถึง วิธีการอธิบายแนวคิดโดยเน้นที่ตัว บุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กร เป็นองค์ประกอบของเครือข่าย รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

ว่ามีกระบวนการความสัมพันธ์ที่อธิบายโดยการเชื่อมโยงระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลหรือสมาชิก ซึ่งมีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก แต่จะช่วยแสดงข้อมูลและความสัมพันธ์ที่มีเงื่อนไขในแบบต่างๆ ของสมาชิกได้อย่างชัดเจน

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ทบทวนเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการศึกษาวิจัยและได้นำเสนอหัวข้อ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
2. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการดำเนินงาน (Network governance)
3. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เครือข่าย (Network analysis)
4. ข้อมูลเกี่ยวกับธนาคารเวลาของประเทศไทย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

คนแก่ คนชรา ผู้สูงอายุหรือราษฎรอาวุโส ปัจจุบันไม่มีนิยามที่แน่นอน แต่ใช้เกณฑ์อายุ 60 ปีขึ้นไป ในการเสนอสถิติ ตัวชี้วัดข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2562, น. 20) ขณะที่นิยามขององค์การอนามัยโลก คือ แบ่งตามสภาพร่างกาย การกำหนดทางสังคม โดยสามารถแบ่งกลุ่มของผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ผู้สูงอายุวัยต้น ที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ในช่วงอายุ 60-69 ปี
2. ผู้สูงอายุวัยกลาง ที่ร่างกายเริ่มอ่อนแอ เจ็บป่วย มีโรคประจำตัวหรือโรคเรื้อรัง ในช่วง 70-79 ปี
3. ผู้สูงอายุวัยปลาย ที่อวัยวะเสื่อมสภาพลง เจ็บป่วยบ่อยขึ้น หรืออาจมีภาวะทุพพลภาพ เป็นช่วงอายุ 80 ปี ขึ้นไป

นอกจากนี้ยังหมายถึง ช่วงวัยสุดท้ายที่ร่างกายแคล่วคล่องลดลง ความจำช้าลงหรือเสื่อม และยังคงปรับตัวให้เข้ากับสภาพร่างกายและสภาพสังคมด้วย (กุลยา ตันติผลชีวะ, 2524, น. 5)

เจมส์และเรนนอร์ (James & Renner, 1985 อ้างถึงใน เพ็ญผกา กาญจนภาส, 2541, น. 8-9) กล่าวว่า เป็นธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นและแบ่ง 4 ระดับความสูงอายุ คือ การสูงอายุตามวัย โดยนับตามปีของปฏิทิน การสูงอายุตามสภาพร่างกาย การสูงอายุตามสภาพจิตใจ การสูงอายุตามบทบาท สถานภาพของบุคคล

จากการศึกษาสามารถอธิบายได้ว่า คือ บุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่เกิดจากกระบวนการถดถอยของร่างกาย การรับรู้ ความคิด ตามอายุที่มากขึ้น รวมถึงสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้บุคคลนั้นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทตามสภาพของตนเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ ความหมายของผู้สูงอายุ นั่นเอง

1.2 ความต้องการของผู้สูงอายุ

ศรีทัฬหิม รัตนโกศล (2527, น. 4) ได้แบ่ง 7 ด้าน ความต้องการของผู้สูงอายุ ดังนี้

1. การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวของตนเอง รวมถึงภายนอกครอบครัวให้การช่วยเหลือ
2. ด้านการประกันสุขภาพ การประกันสังคม บำนาญ ประกันรายได้ เมื่อไม่ได้ประกอบอาชีพแล้ว เพื่อช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ ไม่เป็นภาระบุตรหลานและสังคม
3. การร่วมทำกิจกรรมในสังคม มีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อรักษาสุขภาพจิตใจและร่างกายให้แข็งแรงอยู่เสมอ
4. ลดการพึ่งพาตนเองให้น้อยลง เมื่อผู้สูงอายุได้ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวและสังคมแล้ว จะเป็นการช่วยผู้สูงอายุให้รู้จักพึ่งพาตนเอง
5. ความต้องการทางสังคม ได้ทำในสิ่งที่ตนปรารถนา มีสัมพันธ์อันดีกับบุคคลภายในครอบครัว ชุมชน และสังคม และได้รับการเคารพยอมรับนับถือ
6. ความต้องการสมบูรณ์ทางจิตใจและร่างกายเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานในชีวิตมนุษย์
7. ต้องการทางด้านการเงินเพื่อใช้จ่ายในยามที่เจ็บป่วย และการเพิ่มพูนรายได้

เขมิกา ยามะรัต (2527, น. 20) พบว่า ผู้สูงอายุพึงพอใจในลักษณะกิจกรรม 3 ประเภท คือ การมีส่วนร่วมภายในครอบครัว และสมาคมต่าง ๆ ที่ตนเป็นสมาชิก การมีงานอดิเรกในเวลาว่าง เป็นการพักผ่อน การทำงานที่มีรายได้ ทั้งงานประจำ งานพิเศษ หรืองานชั่วคราวก็ได้ ซึ่งผู้สูงอายุที่มีระดับการทำกิจกรรมที่สูง จะมีความพึงพอใจในชีวิตที่สูงด้วย

จากการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยได้ทราบถึงความต้องการเพิ่มเติมทางด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุและแสดงออกมาในรูปแบบของการมีส่วนร่วม ความมั่นคงทางรายได้ เพื่อให้ตนพึงพอใจที่สามารถพึ่งพาตนเองได้เหมือนในอดีต

1.3 ความหมายของสังคมสูงวัย

สังคมสูงอายุ (Ageing society) เกิดจากการที่ประชากรมีอายุขัยที่ยืนยาวมากขึ้น พร้อมกับมีอัตราการเกิดที่ลดลง อัตราส่วนของประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ นี้ สามารถแบ่ง ออกได้ 3 ระดับ ดังนี้

1. ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) เมื่อมีประชากร อายุ 60 ปี มากกว่า 10 % หรืออายุ 65 ปี ขึ้นไป เกิน 7 % ของประชากรทั้งประเทศ
2. สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) เมื่อประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็น 20 % หรืออายุ 65 เพิ่มขึ้นเป็น 14 % ของประชากรทั้งประเทศ
3. สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super-aged Society) เมื่อประชากร อายุ 65 ขึ้นไป มากกว่า 20 % ของประชากรทั้งประเทศ

1.4 การจัดบริการสาธารณะให้กับผู้สูงอายุ

1.4.1 ความหมายของการบริการสาธารณะ

ประยูร กาญจนดุล (2547, น. 108) เป็นกิจกรรมที่ฝ่ายปกครองจัดทำขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้รับการบริการอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน ตอบสนองความต้องการของประชาชน คล้ายกับนันทวัฒน์ บรมานันท์ (2552, น. 32) ได้อธิบายว่าเป็นกิจกรรมของฝ่ายปกครองที่จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสาธารณะและตอบสนองความต้องการของประชาชน ซึ่งกิจกรรมจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อ มีความต้องการของส่วนรวมหรือมีผลประโยชน์ต่อสาธารณะที่ผู้ปกครองของประเทศนั้นใช้วิธีการบริการสาธารณะ เพื่อตัดสินใจที่จะดำเนินการ (Jeze, 1982 อ้างถึงใน ศิริพงษ์ ปานจันทร์, 2554, น. 34)

ทั้งนี้ การให้บริการสาธารณะ เป็นภารกิจที่กระทำโดยฝ่ายปกครองของรัฐที่มีอำนาจดำเนินการให้สนองต่อความต้องการประชาชน เป็นไปตามที่ฝ่ายบริหารกำหนดนโยบาย

1.4.2 องค์การที่ทำหน้าที่บริการสาธารณะ

พัชรวรรณ นุชประยูร (2559, น. 20) กล่าวว่า เป็นภารกิจในอำนาจของรัฐ และมีบทบาทให้บริการสาธารณะ มีการกระจายอำนาจเพื่อจัดทำบริการสาธารณะแก่ประชาชนมากขึ้น โดยองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ และบทบาทในการจัดทำบริการสาธารณะ ดังนี้

1. องค์กรรัฐ ประกอบด้วย ราชการส่วนกลาง ได้แก่ กระทรวง กรม และที่เรียกชื่ออื่นและมีฐานะเป็นกรม ราชการส่วนภูมิภาค ได้แก่ จังหวัดซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคล และอำเภอ

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการดำเนินการที่พัฒนามาจากหลักการบริหารราชการที่ไม่สอดคล้องด้วยข้อจำกัดและไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้ จึงเป็นหลักการกระจายอำนาจ ประกอบด้วย อบจ. อบต. เทศบาล กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา

3. รัฐวิสาหกิจ ด้วยข้อจำกัดด้านอำนาจหน้าที่บุคลากร ระเบียบกฎหมายต่าง ๆ การบริการสาธารณะที่มีความซับซ้อน ไม่มีเพียงพอต่อความต้องการของ

ประชาชน การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกาและกฎหมายอื่น มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินกิจกรรมในเชิงพาณิชย์และอุตสาหกรรม

4. องค์การมหาชน เป็นหน่วยงานของรัฐเพื่อรองรับการจัดทำบริการ สาธารณะด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อความคล่องตัวและบูรณาการให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ร่วมกันทำงาน อย่างมีเอกภาพและประสานงานกันเพื่อความรวดเร็ว เร่งด่วน ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

5. หน่วยงานของรัฐประเภทอื่น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และครอบคลุม ในการจัดทำบริการสาธารณะ จึงจัดตั้งในรูปแบบหน่วยงานของรัฐเฉพาะที่ไม่ใช่ส่วนราชการ

6. องค์กรเอกชน ด้วยข้อจำกัดในเรื่องเทคโนโลยี บุคลากร การบริหารจัดการหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง รัฐอาจดำเนินการด้วยตนเองไม่ได้ จึงให้เอกชนเข้าดำเนิน กิจการสาธารณะแทนด้วยวิธีต่าง ๆ ด้วยการร่วมลงทุนหรือให้สัมปทาน

7. องค์การพัฒนาเอกชน มีบทบาทเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและสังคม องค์กรนี้อาจได้รับการสนับสนุนเงินทุนในการให้บริการสาธารณะ จากรัฐหรืออื่น ๆ ทั้งภายในและ นอกประเทศ

8. องค์กรภาคประชาชน เป็นความต้องการอย่างแท้จริงของคนในชุมชน เกิดจากการรวมตัวกันขึ้นมาในรูปแบบประชาคม (Civil Society) อาจได้รับการสนับสนุนเงินทุนจาก รัฐบาล มูลนิธิหรือกองทุนของชุมชน เช่น กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ฯ กลุ่มเกษตรกร

ทั้งนี้ กรอบการให้บริการสาธารณะแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่

1. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การขนส่ง คมนาคม และสาธารณสุข
2. ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต สาธารณสุข สวัสดิการสังคม นันทนาการ ส่งเสริมอาชีพ
3. ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และการรักษาความสงบเรียบร้อย พัฒนาท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน บัตรประจำตัวประชาชน ทำทะเบียนราษฎร
4. ด้านการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น การท่องเที่ยวและพาณิชย์กรรม บำรุง สถานที่ท่องเที่ยว พัฒนาอุตสาหกรรม การส่งเสริมการลงทุน
5. ด้านการบริหารจัดการ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
6. ด้านศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีตประเพณี

1.4.3 หลักเกณฑ์สำคัญในการจัดทำบริการสาธารณะ

มิลเลทท์ (Millet, 1954 อ้างถึงใน นพคุณ ดิลกภากรณ์, 2546, น. 12) ได้อธิบายเกี่ยวกับหลักในการจัดทำบริการสาธารณะโดยมีความพึงพอใจประชาชนเป็นสำคัญ 5 ประการ

(1) Equitable Service การให้บริการที่เสมอภาค โดยมีฐานคิดที่ว่าประชาชนทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันได้รับมาตรฐานเดียวกัน

(2) Timely Service การให้บริการตรงต่อเวลา การไม่มีความตรงต่อเวลาอาจสร้างความไม่พึงพอใจให้กับประชาชน

(3) Ample Service การให้บริการอย่างเพียงพอ มีสถานที่ให้บริการที่เพียงพอ จำนวนการให้บริการที่เหมาะสม

(4) Continues Service การให้บริการอย่างต่อเนื่อง มิใช่จะหยุดบริการเมื่อไหร่ก็ได้ ต้องยึดประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก

(5) Progressive Service การให้บริการอย่างก้าวหน้า มีการปรับปรุงคุณภาพโดยใช้ทรัพยากรเท่าเดิมสามารถเพิ่มประสิทธิภาพได้มากขึ้น

ดังนั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ความต้องการของประชาชนมีมากขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงไป บริการสาธารณะนั้นก็ควรจะต้องได้รับการปรับปรุงหรือพัฒนาตามความต้องการของประชาชนไปด้วย

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการดำเนินงาน (Network Governance)

2.1 ความหมายของเครือข่าย

กุลทัต หงส์ชยางกูร และ ปรัชญานันท์ เทียงจรรยา (ม.ป.ป., น. 3) ได้ให้ความหมายของเครือข่าย คือ บุคคล กลุ่มบุคคล หรือกลุ่มองค์กร ที่สมัครใจพื้นฐานการเคารพสิทธิที่จะเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือทำกิจกรรมร่วมกัน มีอิสระในการจัดโครงสร้างของเครือข่าย โดยมีเป้าหมายและวิธีทำงานร่วมกันเป็นระบบ

เกษม นครเขตต์ (2554, น. 2) ได้อธิบายว่า เป็นการเริ่มต้นจากความพยายามในการจัดตั้งเครือข่าย และลงมือดำเนินการ โดยอาศัยบุคคลในโครงสร้างที่ออกแบบไว้ เป็นผู้ขับเคลื่อนดำเนินการ

เสรี พงศ์พิศ (2548, น. 12) ได้อธิบาย “เครือข่ายภาคประชาสังคม” เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่เรียกว่าทุนชุมชน เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร มีเป้าหมายร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ฟังพาดูอาศัยกันเหมือนเครือญาติ เกื้อกูลและช่วยเหลือกัน

2.2 ความเป็นมาของการทำงานรูปแบบเครือข่าย

การทำงานรูปแบบเครือข่ายมาจากสองแนวความคิดหลัก ๆ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานรัฐบาล และการบริหารงานโดยการประสานความร่วมมือ ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานรัฐ Intergovernmental Relation - IGR ความสัมพันธ์ทุกระดับ ระหว่างเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานรัฐที่แตกต่างกัน ทำงานร่วมกันมาอย่างยาวนาน และเป็นส่วนประกอบความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานรัฐ ดังขั้นตอนต่อไปนี (Wright, 2004 อ้างถึงใน อิทธิชัย สีดำ, 2564)

ก่อนปี 1937 ขั้นตอนความขัดแย้ง คือความร่วมมือกันภายใต้ความขัดแย้ง ก่อนที่จะเข้าสู่ช่วงทศวรรษที่ 1930 ความสัมพันธ์ของหน่วยงานสหพันธรัฐ ที่ทุกคนก็มีวัตถุประสงค์เป็นของตนเองแต่ก็มีความทับซ้อนกัน

ปี 1933 ถึง 1953 ขั้นตอนความร่วมมือจากความต้องการของนานาชาติและการล้มเหลวของเศรษฐกิจในปี 1930 ทำให้รัฐและท้องถิ่นทำงานร่วมกัน เพื่อดูแลประชาชน นำไปสู่การร่วมมือกันในวันนี้

ปี 1945 ถึง 1960 ขั้นตอนของความตั้งใจ รัฐบาลมีเงินทุนเพิ่มขึ้นทำให้โครงการต่าง ๆ มีผู้เชี่ยวชาญมีอาชีพเพิ่มขึ้น โดยการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลให้ แต่หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่กระทำเอง

ปี 1958 ถึง 1968 ขั้นตอนการคิดริเริ่ม การสร้างเครือข่าย ทำให้เมืองต่างๆ ต้องจัดทำข้อเสนอโครงการที่เป็นไปตามกฎระเบียบข้อบังคับแล้ว จะต้องมีการร่วมมือในการคิดและลงมือทำจากทุกฝ่าย หรือความตั้งใจจะเกิดขึ้นได้จากฐานที่มั่นคงอีกด้วย

ปี 1965 ขั้นตอนการแข่งขัน การเลือกตั้งหรือแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญมีอาชีพในโครงการ มาจากตัวแทนเจ็ดสมาคมใหญ่ ทำให้ต้องมีการแข่งขันกันระหว่างผู้บริหารแบบมีอาชีพและสายของการบริหาร

อย่างไรก็ตามมี 3 องค์ประกอบ ใน 5 ขั้นตอนของ IGR ที่ควรพิจารณา คือ 1. ปัญหาหลักที่อยู่เหนือวาระสาธารณะในแต่ละช่วงคืออะไร 2. ความรับรู้หรือตระหนักที่กำหนดโดยผู้เข้าร่วมหลักที่ดูเหมือนจะเป็นแนวทางแต่ละช่วงคืออะไร และ 3. เครื่องมือใช้ในการปฏิบัติในแต่ละช่วงเวลาคืออะไร จากการบริหารงานในปัจจุบันในภาครัฐ แต่ละตัวแสดงต่างก็แสดงบทบาทตามอำนาจหน้าที่และความเชี่ยวชาญของตนเอง ทำให้เห็นถึงความซับซ้อนของตัวแสดงที่หลากหลาย

2) Collaborative Governance (การบริหารงานโดยการประสานความร่วมมือ) เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ผ่านความร่วมมือของบุคคล หลายองค์กร เป็นการสร้างความร่วมมือ

ในการทำงานร่วมกันที่สามารถทำได้ผ่านตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ เป็นการบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย ซึ่งศศิธร ทองจันทร์ (2559, น. 26-27) ได้กล่าวถึง ความร่วมมือทำงานสามารถสร้างได้ 3 ลักษณะ คือ

การประสานงาน (Coordination) อาจเกิดขึ้นระหว่างองค์กรที่อยู่ในภาคส่วนเดียวกันหรือคนละส่วนก็ได้ มีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินการบางอย่างร่วมกัน เป็นรูปแบบความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแสดงในระดับองค์กร

การประสานความร่วมมือ (Cooperation) เป็นการอาศัยกลไกการบริหารจากระเบียบ กฎหมาย เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างตัวแสดง กลุ่ม หรือองค์กร ที่อยู่ต่างภาคส่วนกันในการทำงานร่วมกัน

การร่วมมือกันทำงาน (Collaboration) เป็นรูปแบบความร่วมมือระหว่างตัวแสดงในระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มคน ที่เข้ามาร่วมมือกันทำงาน ที่มาจากภาคส่วนเดียวกันหรือต่างภาคส่วนกันร่วมมือกันดำเนินการกิจ โดยการจัดโครงสร้างองค์กรและความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ เช่น จัดตั้งในรูปแบบของคณะทำงาน ตัวแทน โดยมีเป้าหมายขับเคลื่อนภารกิจตามเป้าหมายที่ทุกฝ่ายได้ร่วมกันกำหนด

อากราวาลและเลมอส (Agrawal & Lemos, 2007 อ้างถึงใน อิทธิชัย สีดำ, 2564) มองว่ารัฐมีส่วนร่วมร่วมกับผู้มีส่วนได้เสียที่ไม่ใช่รัฐ ในการตัดสินใจร่วม มีฉันทามติที่มุ่งเน้นดำเนินโครงการสาธารณะ โดยไม่ได้จำกัดการกำกับการทำงานร่วมกันเป็นทางการ แต่รัฐสร้างและมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ส่วน เมอร์ซี่ มองว่าการทำงานร่วมกันในชุมชนแบบจัดการทรัพยากรร่วมกันนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ของประชาชน (Murchie, 2010 อ้างถึงใน อิทธิชัย สีดำ, 2564)

ทั้งนี้ นักวิชาการได้บูรณาการกรอบแนวคิดของ Collaborative governance มาใช้บริหารงานภาครัฐ (Emerson, Nabatchi, & Balogh, 2011 อ้างถึงใน อิทธิชัย สีดำ, 2564) ซึ่งประกอบด้วย

1. หลักของการมีส่วนร่วม (Principled Engagement) เมื่อระยะเวลาผ่านไปช่วงหนึ่ง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อาจเป็นคนในองค์กรเดียวกันหรือข้ามองค์กรโดยเข้าร่วมความสัมพันธ์ผ่านการพบปะการประชุม
2. แรงจูงใจที่ใช้ร่วมกัน (Shared Motivation) เมื่อเวลาผ่านไปเกิดความไว้วางใจ จากการกำหนดแรงจูงใจที่ใช้ร่วมกัน เป็นการพัฒนานุบุคคลให้ทำงานร่วมกันได้

3. ความสามารถในการร่วมดำเนินการ (Capacity for Joint Action)

หากทำงานแยกกัน การดำเนินงานร่วมกันอาจไม่สามารถประสบความสำเร็จวัตถุประสงค์

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อน โดยระบบราชการแต่เพียงลำพัง อาจมีข้อจำกัด การอาศัยความร่วมมือจากองค์กรอื่น ๆ ที่มีได้จำกัดอยู่เฉพาะหน่วยงานราชการ อาจริเริ่มโดยรัฐ และการมีส่วนร่วมกับภาคส่วนอื่น เพื่อจัดการงานสาธารณะ

2.3 องค์ประกอบของเครือข่าย

ในทางสังคมวิทยา ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เรียกว่า กลุ่ม คือ รู้ได้ว่าสมาชิกเป็นใครบ้าง มีขอบเขตมีโครงสร้างชัดเจน แตกต่างจาก เครือข่าย ที่ไม่มีโครงสร้างตายตัว เป็นความสัมพันธ์สังคมที่ไม่มีขอบเขต อาจกำหนดโครงสร้างขึ้นมาเพื่อสานความสัมพันธ์กันให้ต่อเนื่องแบบมีอิสระ (กุลทัต หงษ์ขยางกูร และ ปรัชญานันท์ เทียงจรรยา, ม.ป.ป., น. 3) ได้แบ่ง 3 ลักษณะของสมาชิกในเครือข่าย ดังนี้

1) บุคคล (individual) คือ บุคคลที่ไม่มีกลุ่มหรือองค์กรรองรับ เข้ามาเป็นสมาชิก อาจมีความสัมพันธ์และศักยภาพที่แตกต่างกันแต่ละบุคคล

2) จุดประสาน (node) คือ สมาชิกที่เป็นกลุ่ม องค์กร ที่มีการจัดการเชื่อมโยงประสานกับบุคคล กลุ่มหรือองค์กรอื่น ๆ อย่างมีศักยภาพ

3) เครือข่าย (network) คือ สมาชิกที่มีเครือข่ายย่อย ๆ ที่พร้อมเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามประเด็นที่สนใจหรือจังหวะโอกาส

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (2547, น. 48-49) ให้องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย คือ

1) สมาชิกหรือหน่วยชีวิต เป็นองค์ประกอบสำคัญระหว่างตัวแสดงที่เชื่อมโยง ความสัมพันธ์ ฟังพาอาศัยและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นระบบปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดเป็นเครือข่าย

2) จุดมุ่งหมาย การดำเนินงานกิจกรรมใดๆ ร่วมกันหรือการทำงานร่วมกันต้องดำเนินแบบมีจุดหมาย

3) จิตสำนึกสาธารณะในการทำหน้าที่ เมื่อมีปัญหาการแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ หาแนวทางแก้ไขปัญหาที่นั้น ๆ รวมทั้งการร่วมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ จนเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

4) การแลกเปลี่ยนและการมีส่วนร่วม เป็นกลไกสำคัญของการฟังพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนในกิจกรรมของสมาชิก ซึ่งจะช่วยเหลือเสริมเครือข่ายให้ดำเนินไปได้ต่อเนื่อง

5) การสื่อสารและระบบความสัมพันธ์ เป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดความไหลของเครือข่ายนั้น ๆ โดยใช้กิจกรรมและข้อมูล ทำให้สมาชิกในเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการรับรู้และยอมรับ

2.4 ประเภทของเครือข่ายทางสังคม

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (2547, น. 86-96) ได้แบ่ง 3 ประเภทของเครือข่าย ดังนี้

1. เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันโดยอาศัยพื้นที่ เพื่อดำเนินงานร่วมกัน ยึดเอาพื้นที่ที่เป็นเป้าหมายในการขับเคลื่อนกิจกรรมสู่ความสำเร็จร่วมกันของทุกฝ่าย แบ่งได้ 2 ลักษณะที่เกิดตามพื้นที่และกิจกรรม คือ 1) แบ่งตามระบบการปกครองของภาครัฐ ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค 2) แบ่งตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ

2. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network) นำเอาสถานการณ์ ประเด็นกิจกรรมที่เกิดขึ้น เป็นตัวกำหนดรวมตัวกันเป็นเครือข่าย มุ่งจัดการกับประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ ร่วมกับการสร้างความร่วมมือพร้อมเครือข่ายอื่น ที่มีความสนใจในประเด็นปัญหาเดียวกัน โดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ จึงทำให้ภายในเครือข่ายมีความสัมพันธ์หลากหลาย ได้แก่ เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายสุขภาพ

3. เครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ อาจก่อตัวตามภารกิจหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์ เพื่อดำเนินการภายใต้กรอบเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ที่สนับสนุนจัดตั้งเครือข่าย อาจแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคธุรกิจ เครือข่ายภาคประชาชน และเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งประเภทหลายๆ ของเครือข่าย ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ พื้นที่กิจกรรมของสมาชิกและโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะ ดังนี้ (เสรี พงศ์พิศ, 2548 อ้างถึงใน ธีรวิฑูมิ กายแก้ว, 2556)

1) เครือข่ายแนวราบ คือ การประสานเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกัน อาจเป็นปัจเจกบุคคล สถาบัน หรือบุคคล สถาบันทั่วไป ที่อยู่ในระดับ หรืออาชีพเดียวกัน หรือสนใจในประเด็นเดียวกัน อาทิ เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายสถาบันวิจัย

2) เครือข่ายลักษณะแนวตั้ง คือ การมาร่วมเป็นเครือข่ายของผู้คนจากหลายอาชีพที่แตกต่างกัน สามารถเป็นสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน มีความเข้าใจร่วมกัน เพราะการสื่อสารทางออนไลน์ช่วยให้คนไม่รู้ว่าอาชีพอะไรฐานะอะไรระดับใด

3) เครือข่ายส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อทำให้ประสบการณ์แลกเปลี่ยนข้อมูล การสื่อสาร ได้รับความสนใจและความช่วยเหลือง่ายขึ้นและสะดวกในการร่วมมือกัน เป็นพลังต่อรองอำนาจในเรื่องต่างๆ ได้ดี

4) เครือข่ายบางส่วนแลกเปลี่ยนทรัพยากรกัน ทำให้เกิดความร่วมมือทางการศึกษา ฝึกอบรม การตลาด ด้านการวิจัย หรือเน้นรวมตัวกันบางเครือข่าย เพื่อกระตุ้นทางการเมือง เพื่อให้สังคมสำนึกต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

2.5 ระดับของเครือข่าย

นฤมล นิราทร (2543, น. 22-26) จำแนกระดับของเครือข่ายได้ 2 มิติ

1) มิติด้านโครงสร้าง เป็นเครือข่ายที่ร่วมทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำไปจนถึงการร่วมมือกันเป็นครั้งคราว สามารถอธิบายได้ 4 ระดับในทางทฤษฎี คือ

ระดับที่ 1 Information Cooperation ระดับการร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ต้องมีข้อสัญญามาผูกมัดหรือเป็นลายลักษณ์อักษร ในการมาทำงานร่วมกันของหน่วยงานหรือองค์กร

ระดับที่ 2 Formal Agreement ระดับการร่วมมืออย่างเป็นทางการ การกำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบมีความชัดเจนของแต่ละฝ่ายภายใต้ข้อพันธะสัญญา หน่วยงานมาร่วมกันทำงาน

ระดับที่ 3 Minority Investment ระดับการร่วมมือโดยการร่วมลงทุน และนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมร่วมกันขององค์กรใหม่หรือโครงการใหม่

ระดับที่ 4 Joint Venture คือ ระดับที่องค์กร 2 แห่งขึ้นไป ร่วมมือแบบเข้าไปร่วมดำเนินการโดยการจัดตั้งองค์กรใหม่

2) มิติด้านความสัมพันธ์ แบ่งระดับจากการประสานงานภายในระดับต่างๆ ขององค์กรได้จาก

(1) การประสานความร่วมมือระดับปฏิบัติการระหว่างหน่วยงาน เช่น การติดต่อที่ไม่เป็นทางการเพื่อทำความรู้จักกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

(2) การประสานความร่วมมือผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการระดับกลางระหว่างหน่วยงาน เช่น จัดให้มีการแลกเปลี่ยนอุปกรณ์ ข้อมูล รวมถึงบุคลากรแบบทางการ

(3) การประสานความร่วมมือระดับนโยบายหรือฝ่ายจัดการระดับสูงระหว่างหน่วยงาน เช่น ทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นทางการ แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณางบประมาณและลงทุนร่วมกัน

ดังนั้น โครงสร้างการร่วมมือกันของเครือข่าย อาจมองได้เป็นทั้งทางการและไม่ทางการ มองความสัมพันธ์จากการประสานกันผ่านการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนกัน

2.6 ลักษณะของเครือข่าย

สนธยา พลศรี (สนธยา พลศรี, 2550 อ้างถึงใน อีรวิฑูมิ กายแก้ว, 2556) กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของเครือข่าย ดังนี้

- 1) มีแกนนำและสมาชิกที่เข้มแข็งมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน สามารถทำงานและมีการขยายเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากคนในชุมชนท้องถิ่นและบูรณาการองค์ความรู้ภูมิปัญญาได้เหมาะสมกับเครือข่ายที่เกิดขึ้น
- 3) สมาชิกภายในมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกภายนอก ทำให้การดำเนินงานในเครือข่ายเป็นที่ยอมรับ
- 4) การเรียนรู้ระหว่างสมาชิกเครือข่ายร่วมกันโดยมีช่องทางให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ทำให้สมาชิกสะสมประสบการณ์และองค์ความรู้ใหม่อยู่ตลอด
- 5) มีความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม ซึ่งเครือข่ายสามารถคิดและกระตุ้นให้ทำกิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ โดยไม่ต้องพึ่งพาจากคนหรือหน่วยงานภายนอก
- 6) ทรัพยากรมีการแบ่งปัน โดยเครือข่ายที่มีทรัพยากรในปริมาณที่เพียงพอสามารถจัดหาของเครือข่ายเอง และแบ่งปันให้เครือข่ายอื่น ๆ ทำให้เครือข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างสิ้นไหล
- 7) การเรียนรู้และมีนวัตกรรม ซึ่งสมาชิกในเครือข่ายได้เรียนรู้ผ่านวิธีการหรือกระบวนการต่าง ๆ ที่สามารถสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ประโยชน์ได้ในอนาคต
- 8) การสื่อสาร เครือข่ายสามารถสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับสมาชิกได้ง่ายสะดวก ทำให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย รวดเร็วและเป็นประโยชน์
- 9) การบริหารจัดการที่ดี ให้มีเหมาะสมกับการทำงานของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายมีกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 10) การติดตามและประเมินผลงานเป็นระบบ มีฐานข้อมูลที่เหมาะสม สามารถให้สนับสนุนช่วยเหลือสมาชิกได้

2.7 การก่อตัวของเครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543, น. 61-62) อธิบายการก่อตัวของเครือข่ายสามารถเกิดขึ้นได้จาก 2 แนวทางหลัก ได้แก่ หนึ่ง คือ หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มเข้าไปกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักในปัญหา เกิดความสนใจรวมตัวกันของประชาชน สอง คือ เครือข่ายที่ประชาชนเป็นแกนนำ ในการจัดตั้งโดยเกิดจากการริเริ่มของประชาชนเอง (Citizen Initiative) ประชาชนมีการตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นและริเริ่มรวมตัวกันกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาให้ลุกลวงหรือบรรเทาลงไป โดยที่องค์กร

เอกชน องค์กรวิชาการ อาจเข้าไปช่วยสนับสนุนได้ แต่ภาคประชาชนจะต้องเป็นแกนนำในการดำเนินงานหลัก

2.8 การจัดการเครือข่าย

ปารีชาติและชัยวัฒน์ (ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ภิระพันธ์, 2546 อ้างถึงใน พระมหาสุทธิชัย อากาศโร, 2547, น. 153-154) ได้เสนอ 5 ขั้นตอน แนวทางในการจัดการเครือข่าย ดังนี้

- 1) ในเครือข่ายประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย ส่วนใหญ่สมาชิกจะให้ความสนใจร่วมกัน มีแนวคิด เป้าหมายวิธีการทำงานที่หลากหลาย ต้องคำนึงและยอมรับในความหลากหลายของสมาชิกภายในเครือข่าย
- 2) มีการเกื้อหนุนความสามารถของสมาชิกเพื่อพัฒนาตนเอง กลุ่มและเครือข่าย ให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือกิจกรรมที่ต่อเนื่อง การรักษาความสัมพันธ์ของสมาชิกจึงจะเป็นเครือข่ายที่ดีและมีประสิทธิภาพ
- 3) มีวิธีการจัดการระบบสารสนเทศและการกระจายข้อมูลให้กับสมาชิก มีการไหลเวียนของข้อมูล ซึ่งจะต้องเป็นฐานข้อมูลที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่ายในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย
- 4) ศูนย์ประสานงานหรือชุมทางที่หลากหลาย มีหน้าที่เพื่อสื่อสารเรื่องราวกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะข้อมูลเชิงยุทธศาสตร์และกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่ายให้สมาชิกทราบ
- 5) ผู้จัดการเครือข่ายจำเป็นต่อเครือข่าย(network manager) เพื่อช่วยวิเคราะห์ความต้องการของสมาชิกในเครือข่าย ดูแลกิจกรรมและสนับสนุนการบริการตามที่สมาชิกต้องการ โดยผู้จัดการเครือข่ายอาจเป็นบุคคลที่สมาชิกในเครือข่ายมอบหมายให้ดำเนินการแทนสมาชิกในบางช่วงก็ได้

จากการศึกษา เครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ ผู้จัดการเครือข่ายมีความจำเป็นต้องคอยดูแลวิเคราะห์ความต้องการของสมาชิกในเครือข่าย สนับสนุนการบริการตามที่สมาชิกร้องขอ ทั้งนี้สมาชิกภายในเครือข่ายเองต้องคำนึงและยอมรับความหลากหลายของสมาชิกด้วย

2.9 แนวทางการสร้างพัฒนาเครือข่ายและคุณลักษณะของเครือข่ายที่ดี

ไพฑูริย์ วงศ์อนุตรโรจน์ (2544) กล่าวถึงแนวทางการสร้างพัฒนาเครือข่ายที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์แบบเครือข่าย เพื่อนบ้าน และพรรคพวก การประกอบอาชีพ ประเพณี โครงสร้าง ช่องทางการติดต่อ เป็นรากฐานอันสำคัญในการความร่วมมือในชุมชน และพัฒนาไปสู่

กลุ่มที่เป็นทางการมากขึ้น ซึ่งแกนนำเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเครือข่ายทางสังคมของชุมชน บนฐานความสัมพันธ์อันหลากหลาย

Boussevain (อ้างถึงใน ซาติชาย ณ เชียงใหม่, 2533) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของเครือข่ายที่ดี ได้แก่

1. ต้องเป็นการทำงานแบบดาวกระจาย ผู้ประสานงานไม่รวมเป็นศูนย์กลาง
2. มีความเท่าเทียมกันในสมาชิกองค์กร
3. มีความไว้วางใจกัน
4. สามารถสื่อสารได้หลายทาง
5. สมาชิกมีกิจกรรมที่ร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องเป็นผลประโยชน์
6. มีการประสานงานทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง
7. มีแกนกลางที่มีประสิทธิภาพ

2.10 เครือข่ายและรูปแบบการบริหารจัดการแบบเครือข่าย

Derr (2020) ได้แนะนำโครงสร้างรูปแบบการบริหารจัดการแบบเครือข่าย 4 โครงสร้าง ดังนี้

1. เครือข่ายที่มีการบริหารจัดการตนเอง (Self - Governed Network) เป็นรูปแบบของการบริหารจัดการแบบเครือข่ายที่มีการเห็นพ้องและตัดสินใจร่วมกัน มีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยจะมีตัวแสดงบางตัวที่ทำหน้าที่หลักขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่ายหรือ กำกับดูแลมากกว่าตัวแสดงอื่น ๆ
2. เครือข่ายที่มีองค์กรนำในการบริหารจัดการ (Lead Organization Governed Network) เป็นรูปแบบของการบริหารจัดการที่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง เปรียบเหมือนผู้นำของเครือข่าย ทำหน้าที่ดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่าย และมีบทบาทชี้้นำให้ดำเนินกิจกรรมภายในเครือข่าย
3. เครือข่ายที่บริหารจัดการโดยคณะกรรมการ (Council or Board Governed Network) เป็นรูปแบบของการบริหารจัดการที่ขับเคลื่อนกิจกรรมที่มีการแต่งตั้งขึ้นโดยคณะกรรมการ มีบทบาทในการตัดสินใจกำหนดหรือกำกับแนวทางขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย
4. เครือข่ายที่บริหารโดยองค์กรหลัก (Backbone Organization Governed Network) เป็นรูปแบบการบริหารจัดการที่มีองค์กรหรือตัวแสดงภายในเครือข่าย มีหน้าที่เป็นตัวแสดงหลักขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่าย และกำหนดแนวทางการดำเนินงาน การทำงานของเครือข่าย เปรียบเหมือนกระดูกสันหลังหรือเสาหลักของเครือข่าย โดยลักษณะเครือข่ายนี้

มักเป็นการจัดตั้งตัวแสดงหลัก เพื่อทำภารกิจเฉพาะ รวมถึงมีบทบาทในการชี้แนะและตัดสินใจของการทำงานของตัวแสดงภายในเครือข่าย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เครือข่าย (Network Analysis)

วิวัฒนาการของการวิเคราะห์เครือข่าย โดยมาจาก 3 ทาง ได้แก่ 1) จากนักวิเคราะห์ทางสังคมมิติ โดยใช้วิธีของทฤษฎีกราฟ (graph theory methods) 2) จากการใช้แนวคิดทางคณิตศาสตร์ โดยเริ่มจาก Kurt Lewin และ นักวิจัยของ Harvard ซึ่งสำรวจแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการก่อรูปก่อร่างของ ก๊ิก (cliques) และ 3) จากนักมานุษยวิทยาของ Manchester ซึ่งศึกษาโครงสร้างของความสัมพันธ์ของชุมชนในสังคมของชนเผ่าและหมู่บ้าน ในปี 1930 กลุ่มนักจิตวิทยาชาวเยอรมันกลุ่ม Gestalt ที่เข้ามาทำงานที่สหรัฐอเมริกา ได้ศึกษาจิตวิทยาสังคมและจิตวิทยาการเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่การวิจัยปัญหาของสังคมและพลวัตกลุ่ม เขาศึกษาโครงสร้างกลุ่มและการไหลของข้อมูลข่าวสารและความคิดผ่านกลุ่ม ผู้ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ โมเรโน (Moreno, 1934 อ้างถึงใน ภัทราวดี มากมี, 2563) ได้ศึกษาสังคมมิติ จากโครงสร้างของกลุ่ม แต่ละบุคคลที่อยู่ในเครือข่าย เรียกว่า จุด (nodes) ความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคลจะแสดงด้วย เส้นความสัมพันธ์ (lines) ลักษณะพื้นฐานของเส้นความสัมพันธ์ 3 ประการ ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม มีดังนี้ 1) โครงสร้างในภาพรวม 2) โครงสร้างของกลุ่มย่อยที่ปรากฏในโครงสร้างของกลุ่มใหญ่ 3) จุด (nodes) แต่ละจุดแสดงถึงแต่ละบุคคลที่อยู่ในเครือข่าย

3.1 ความหมายของการวิเคราะห์เครือข่าย

ภัทราวดี มากมี (2563) กล่าวว่า เป็นวิธีวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อช่วยให้แลกเปลี่ยนระหว่างกันอย่างมีประสิทธิภาพทั้งนอกและในองค์กร โดยใช้ความรู้พื้นฐานในการขับเคลื่อนทางสังคมในปัจจุบัน ความเป็นมิตรภาพ หุ้นส่วนแห่งความสำเร็จ และการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งสำคัญต่อกระบวนการทำงานและการขยายแนวคิด เพื่อเป็นการสร้างความรู้วิธีการใหม่ในการจัดการความสัมพันธ์ ยอมรับในความแตกต่างระหว่างกัน การประเมินโดยการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม นอกจากจะเป็นประเมินแบบร่วมมือร่วมใจ โดยการส่งเสริมบุคคลตระหนักถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายมากขึ้นทั้งในเชิงคุณค่าเป็นผู้ให้และผู้รับในสังคม การเสริมพลังอำนาจสังคม

3.2 การวิเคราะห์เครือข่าย

การวิเคราะห์เครือข่าย เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ซับซ้อนมากกว่าที่จะเป็นการทดสอบทางสถิติ หรือหาค่าความแตกต่างจากสิ่งที่ปรากฏอยู่ ตามประเพณีนิยม

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2547) ได้นำเสนอการวิเคราะห์เครือข่ายออกเป็น 2 เงื่อนไข ได้แก่

1. องค์ประกอบของเครือข่าย อาจพิจารณาได้จากสมาชิก วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ภารกิจกิจกรรมของเครือข่าย จะทำให้สามารถสร้างตัวชี้วัดขึ้นเพื่อเป็นทิศทางในการดำเนินงาน เช่น สมาชิกเป็นใคร จำนวนเท่าไร อยู่ในพื้นที่ไหน มีกฎกติกาอย่างไร

2. ความสัมพันธ์ของเครือข่าย เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับสมาชิกของเครือข่าย หรือสมาชิกกับกลุ่มภายนอกของเครือข่าย ที่นอกจากจะมีความซับซ้อนมาก แต่จะช่วยแสดงข้อมูลความสัมพันธ์ที่มีเงื่อนไขในรูปแบบต่างๆ ของสมาชิกได้อย่างชัดเจน

3.3 ขั้นตอนในการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม

Prell (2011) เห็นว่าขั้นตอนการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมในการวิจัยมีอยู่ 9 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 ทบทวนวรรณกรรม โดยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วออกแบบการวิจัยของตัวเอง และลงตั้งคำถามวิจัย

ขั้นที่ 2 เริ่มจากสิ่งที่พบเห็นจากปรากฏการณ์โดยตรง ไม่ใช่ทฤษฎีนำ จากนั้นจึงเก็บข้อมูลเพื่อยืนยันว่าเป็นไปตามทฤษฎี และพิจารณาว่าใกล้เคียงกับแนวคิดใด

ขั้นที่ 3 สมมติฐานและพัฒนาคำถามของการวิจัย ตามด้วยการตั้งคำถามเพื่อค้นหาตัวแปรในเครือข่าย ผู้วิจัยต้องเดาสิ่งที่เกิดขึ้นในเครือข่ายแล้วแปลความที่มีผลต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ออกมา เป็นภาพโครงสร้างความสัมพันธ์ในเครือข่ายที่เรากำลังศึกษา

ขั้นที่ 4 ระบุขอบเขตของเครือข่าย ข้อมูลเครือข่าย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ประชากร ซึ่งการกำหนดขอบเขตของเครือข่ายที่สามารถเลือกจัดการได้ 3 แบบ คือ 1) ใช้ snowball เลือกกลุ่มตัวอย่าง 2) ใช้ตัวแทน หรือ 3) ใช้ตัวแสดงจริงทั้งหมด

ขั้นที่ 5 วิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม การสังเกต หรือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง รวมถึงศึกษาจากเอกสารรวมถึงข้อมูลทางออนไลน์ และเริ่มลงเก็บข้อมูล

ขั้นที่ 6 พิจารณาข้อมูลที่ได้ และนำเสนอผลด้วยการคัดเลือกข้อมูลแทนการเปิดเผยชื่อจริงของตัวแสดง โดยคำนึงถึงสิ่งที่อาจเกิดขึ้นผลกระทบหลังเปิดเผยข้อมูล

ขั้นที่ 7 จัดการข้อมูล โดยเรียงเรียงข้อมูลลงใส่ตาราง และตรวจสอบข้อมูลให้ครบถ้วนก่อนจะวางโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นที่ 8 อาจใช้โปรแกรมแสดงภาพของเครือข่าย สร้างภาพออกมาเป็นรูปแบบกราฟให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวแสดง

ขั้นที่ 9 วิเคราะห์และแปลผลที่ได้อธิบายข้อมูลเชิงคุณภาพ ในเชิงพรรณนา เป็นภาพของความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ สำหรับใช้ในการวิจัยทางสังคม

โดยสรุปแล้ว การวิเคราะห์เครือข่าย เป็นวิธีการอธิบายแนวคิดโดยเน้นที่ตัวบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กร ที่เป็นองค์ประกอบของเครือข่าย รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ว่ามีกระบวนการความสัมพันธ์ที่อธิบายโดยการเชื่อมโยงระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลหรือ สมาชิก ซึ่งมีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก แต่จะช่วยแสดงข้อมูลและความสัมพันธ์ที่มีเงื่อนไขในรูปแบบต่างๆ ของสมาชิก ได้อย่างชัดเจน และเขียนออกมาให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของตัวแสดงและลักษณะของความสัมพันธ์

2.4 ข้อมูลเกี่ยวกับธนาคารเวลาของประเทศไทย

4.1 กำเนิดธนาคารเวลา

ธนาคารเวลา เริ่มครั้งแรกในโลกเมื่อปีพ.ศ. 2516 โดยกลุ่มแม่บ้านในโอซาก้า อยากสร้างสกุลเงินที่สามารถนำมาแลกเปลี่ยนบริการหรือสินค้าในชุมชนได้ คิดตามระยะเวลาที่ทำทั้งหมด ซึ่งเวลาที่ฝากไว้นี้ สามารถใช้เลย หรือสะสมไว้ใช้ในภายหลังได้ โดยถือว่างานทุกอย่างเท่าเทียมกัน เรียกว่า taimu banku (ไทมุ บางซุ) หรือ Time Bank และเผยแพร่แนวคิดสู่สาธารณะ ในช่วงปีค.ศ. 1980 จำนวนผู้สูงวัยในญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก เกิดธนาคารเวลาในการดูแลผู้สูงวัย เป็นองค์กรธนาคารเวลา เริ่มมีการออมเวลา หรือเป็นเงินจำนวนหนึ่งด้วย ญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศแรกที่ใช้ธนาคารเวลา เพื่อรับมือกับสังคมสูงวัย (กรุงเทพธุรกิจ, 2561)

ในปีพ.ศ. 2523 ดร. เอดการ์ คาห์น (Edgar Cahn) นำแนวคิดธนาคารเวลามาพัฒนา และได้จัดตั้งธนาคารเวลาของสหรัฐอเมริกาขึ้น (Time Banks USA) เพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมของมนุษย์ เพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือขั้นพื้นฐานที่จำเป็น และนำไปสู่การสร้างสังคมเข้มแข็ง โดยไม่พึ่งใครไว้ข้างหลัง และได้เผยแพร่แนวคิดนี้ไปหลายประเทศทั่วโลกมากกว่า 40 ประเทศ ที่นำแนวคิดธนาคารเวลาไปใช้โดยพื้นที่ที่โดดเด่นจากการดำเนินงานธนาคารเวลา เช่น ในประเทศญี่ปุ่น ระบบแลกเปลี่ยนการบริการ คือ 1 ชั่วโมง 1 คะแนน ในโครงการ Hureai Kippu ในปีพ.ศ. 2534 ระบบธนาคารเวลาที่มีความแข็งแกร่ง และเชื่อมโยงกับระบบได้ทั่วประเทศ สามารถถอนเวลาออกมาใช้ได้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด เพื่อรองรับกิจกรรมบริการทางสังคมผู้สูงอายุอีกด้วย

ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ก็เป็นหนึ่งประเทศที่ในปัจจุบัน ประชากร 1 ใน 6 เป็นผู้สูงอายุ โดยเมือง St. Gallen นำร่องเมื่อปีค.ศ. 2008 ธนาคารเวลานั้นไปที่การดูแลผู้สูงอายุ เช่น ทำความสะอาดบ้าน การไปซื้อของให้ รายวัน รวมถึงแนวคิดให้วัยรุ่นสะสมเวลาในยามที่ตนเองสูงอายุ โดยมีผู้ประสานงานธนาคารเวลาเป็นศูนย์จัดการข้อมูล มีการใช้ระบบบันทึกเวลาทุก 1 ชั่วโมง เป็น 1

เครดิตเวลา โดยจะได้รับบัตรธนาคารเวลาเพื่อใช้บันทึกเครดิตจำนวนชั่วโมง หากเสียชีวิตก่อนสามารถโอนเครดิตเวลาให้สมาชิกในครอบครัวได้ ธนาคารจะแปลงจำนวนชั่วโมงเป็นผลตอบแทนหรือเงินให้กับทายาท

ในประเทศกัวเตมาลา จะให้บริการประชาชนที่เป็นสมาชิก โดยมีขั้นตอนกติกาและระเบียบในการเข้าร่วม เน้นสร้างความสัมพันธ์และความเข้มแข็งของชุมชน (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2564)

4.2 ความหมายของธนาคารเวลา

ธนาคารเวลา เป็นรูปแบบกิจกรรมที่สามารถสะสมเวลาได้ โดยการแลกเปลี่ยนทักษะประสบการณ์ การบริการขั้นพื้นฐาน ที่มีการทำงานอย่างเป็นระบบ มีลายลักษณ์อักษร เมื่อยามจำเป็นที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือก็สามารถเบิกเวลามาใช้ได้ เมื่อเครือข่ายสมาชิกมีข้อตกลงร่วมกัน ภายใต้ข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกผ่านผู้จัดการหรือผู้ประสานงาน โดยยึดหลักคิดที่ว่า ทุกคนมีเวลาเท่าเทียมกันจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งในการดูแลซึ่งกันและกัน ธนาคารเวลาจะเกิดขึ้นได้ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564)

4.3 วัตถุประสงค์ของธนาคารเวลา

1. สร้างความตระหนักในคุณค่า และศักดิ์ศรีของตนเองและผู้อื่น
2. สร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลหรือเพื่อนบ้านด้วยการเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ
3. เสริมสร้างเครือข่ายทางสังคม ให้ตระหนักในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
4. พัฒนากลไกและมาตรการให้คนทุกกลุ่มวัยในสังคมสามารถมีส่วนร่วมในการดูแล

ซึ่งกันและกัน

5. ส่งเสริมสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น

ซึ่งธนาคารเวลาจะสำเร็จได้จะต้องมีค่านิยมหลักที่สำคัญ ได้แก่ 1. ทุกคนนั้นมีประสบการณ์ที่มีคุณค่า แบ่งปันให้ผู้อื่นได้ 2. เปลี่ยนค่านิยมของคำว่างาน ที่ทำเพื่อแลกเงินเป็นเพื่อเวลา 3. เปลี่ยนแนวคิดการช่วยเหลือเป็นคุณจะช่วยคนอื่นได้ไหม 4. การสร้างเครือข่ายสังคมผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนทำให้เกิดการทำความรู้จักผู้อื่นและนำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง 5. การอยู่ร่วมกันระหว่างสมาชิกอย่างมีความสุข มีการเคารพและความเท่าเทียม

4.4 กรอบแนวคิดธนาคารเวลา

1. ผู้ให้บริการ หมายถึง สมาชิกธนาคารเวลาที่ผ่านกระบวนการสมัครเป็นสมาชิกธนาคารเวลา โดยผ่านข้อตกลงกฎเกณฑ์คัดเลือกและได้รับการรับรองจากคณะกรรมการธนาคารเวลา ซึ่งสามารถเป็นประชาชนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป (เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา วัยทำงาน และวัยสูงอายุ) สามารถสมัครเป็นสมาชิกธนาคารเวลาได้

2. รูปแบบการให้ หมายถึง รูปแบบการให้ของสมาชิกธนาคารเวลา ได้แก่ การให้บริการ/การทำกิจกรรมร่วมกับผู้รับบริการหรือการให้รูปแบบอื่นๆ ตามความเหมาะสม

3. ผู้รับบริการ หมายถึง บุคคลที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกธนาคารเวลา คือ บุคคลทุกช่วงวัย ที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือ โดยเน้นที่กลุ่มผู้สูงอายุเป็นหลักและต้องเป็นสมาชิกธนาคารเวลา

4. การได้รับการตอบแทน เมื่อมีความต้องการและจำเป็นตามจำนวนเวลาที่ให้การดูแลแก่ผู้รับบริการที่สะสมไว้ สมาชิกธนาคารเวลาจะได้รับการดูแลกลับ

โดยรูปแบบการได้รับการตอบแทนสามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ เวลา (ต้องการได้รับความช่วยเหลือ) หรือประสงค์จะบริจาค/โอนเวลาที่ได้สะสมไว้ให้แก่บุคคลอื่น และในกรณีที่ไม่มีประสงค์รับการตอบแทนในรูปแบบใดๆ สมาชิกธนาคารเวลาสามารถบริจาคเวลาให้กับคณะกรรมการธนาคารเวลาในพื้นที่เพื่อบริหารจัดการเวลาจัดสรรไปให้บริการผู้ต่อไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของคณะกรรมการธนาคารเวลา

4.5 การบริหารจัดการธนาคารเวลา

ใช้หลักการบริหาร 4 M คือ

1. Man คน คือ สมาชิก คณะกรรมการ เป็นผู้กำหนดกติกา และเจ้าหน้าที่เชื่อมระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ

2. Money เงิน จากงบประมาณสนับสนุน จัดเก็บค่าสมาชิก รับบริจาค ระดมทุนโดยชุมชน หรือจากหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

3. Material สิ่งสนับสนุน สถานที่ ระบบจัดเก็บข้อมูล โลโก้ คู่มือ วัสดุอุปกรณ์ บัตรประจำตัวสมาชิก

4. Management การจัดการ ของผู้นำชุมชน คณะกรรมการ กฎกติกา การจัดการความรู้ การจัดประชาสัมพันธ์ และการจัดเก็บข้อมูล

4.6 รูปแบบการแลกเปลี่ยนของธนาคารเวลา มี 3 รูปแบบ

1. บุคคลกับบุคคล (Person to Person) เป็นรูปแบบกิจกรรมที่บริหารจัดการโดยชุมชน ทั้งองถิ่น ดำเนินงานโดยหลักการเวลาที่มีค่าเท่ากัน เป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกกับสมาชิก

2. บุคคลกับองค์กร (Person to Organization) เป็นรูปแบบกิจกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกกับองค์กร

3. องค์กรกับองค์กร (Organization to Organization) เป็นรูปแบบการแลกเปลี่ยนเวลาร่วมกันระหว่างองค์กรกับองค์กร เพื่อรองรับการทำธุรกิจ หรือกิจกรรมที่ต่างแลกเปลี่ยนกันจะถูก

บันทึกเป็นเครดิตเวลาให้การดำเนินงานธนาคารเวลาในพื้นที่นั้นๆ จะมีการกระบวนการดำเนินงานระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ

4.7 ประเภทกิจกรรมในการดำเนินงานธนาคารเวลา

กิจกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิก แบ่งออกเป็น 6 ประเภทกิจกรรม ได้แก่

1. งานซ่อมบำรุง เช่น การซ่อมแซมอุปกรณ์
2. งานบริการ อำนวยความสะดวก เช่น พาไปโรงพยาบาล
3. งานนันทนาการ เช่น ศิลปหัตถกรรม การเล่นดนตรี เล่นกีฬา
4. งานบ้านและงานครัว เช่น ทำความสะอาดบ้าน ซักผ้า
5. งานส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น แนะนำการใช้สมาร์ทโฟนให้ผู้สูงอายุ
6. อื่นๆ

4.8 การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ มี 7 ขั้นตอนเชิงปฏิบัติ คือ

ขั้นที่ 1 การจัดคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ โดยกลุ่มผู้ก่อตั้งศึกษาว่าเครื่องมือธนาคารเวลามีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่

ขั้นที่ 2 อธิบายทำความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานธนาคารเวลาให้สมาชิกในกลุ่มความร่วมมือรับทราบ

ขั้นที่ 3 ร่วมจัดประชุมปรึกษาหารือถึงความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้เครื่องมือธนาคารเวลา จัดตั้งคณะกรรมการทำหน้าที่บริหารจัดการ ระดมความคิดเห็น มุ่งเน้นร่วมกันคิดกิจกรรมเบื้องต้น จากความสามารถของสมาชิก กำหนดกติการ่วมกัน เช่น การตอบแทนงบประมาณ สถานที่ตั้ง การบันทึกเวลา สัญลักษณ์ของสมาชิกธนาคารเวลา และสื่อสารให้สมาชิกได้รับทราบ

โดยโครงสร้างของคณะกรรมการธนาคารเวลาแบบเต็มรูปแบบ จะแบ่งโครงสร้างการบริหารจัดการออกได้ 4 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. ที่ปรึกษาธนาคารเวลา อาจเป็น นักวิชาการ นายอำเภอ หรือข้าราชการเกษียณ ผู้บริหารท้องถิ่น มีผลต่อความน่าเชื่อถือในการทำงาน

2. ผู้จัดการธนาคารเวลา ควรเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความไว้วางใจ หรือสามารถกำหนดนโยบายการทำงาน ควบคุมดูแลธนาคารเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นหน้าที่สำคัญของการขับเคลื่อนการดำเนินงานธนาคารเวลา

3. คณะกรรมการ จำนวนคณะกรรมการขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่หรือแบ่งงานภายในธนาคารเวลาของแต่ละพื้นที่ เป็นอีกกลไกหลักเพื่อขับเคลื่อนธนาคารเวลา เป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขของความสำเริง

4. เจ้าหน้าที่เชื่อมระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ พิจารณาความต้องการของผู้ให้บริการให้เชื่อมโยงเหมาะสมและยังต้องสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้รับบริการ ถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุด

อาจจะไม่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบคณะกรรมการที่ครบถ้วนในช่วงเริ่มแรก แต่องค์ประกอบหลักควรประกอบด้วย

1. ผู้นำกลุ่ม เห็นถึงความสำคัญของธนาคารเวลา เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม และสนับสนุนให้เกิดการทำงาน ติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

2. ที่ปรึกษา ทำหน้าที่ให้คำแนะนำการพัฒนาธนาคารเวลา เข้ามาช่วยเหลือหากเกิดปัญหาขึ้น และเป็นคนที่ชุมชนและสมาชิกยอมรับนับถือ

3. ผู้ดูแลระบบธนาคารเวลา อาจจะมาจกสมาชิกที่เคยมีประสบการณ์ด้านการจัดทำระบบฐานข้อมูลผ่านโปรแกรม หรือด้านธนาคาร การเงิน ทำหน้าที่ดูแลการเบิก-ถอน สะสมเวลา

4. ผู้จัดการ ทำหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงานในภาพรวม เช่น กำหนัดที่มีความชำนาญการ หรือผู้ประสานงาน ทำหน้าที่ประสานงาน ชี้แจง รับรองกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้แทนที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

ทั้งนี้ คณะกรรมการธนาคารเวลาอาจมีบทบาทที่หลากหลายได้ตามความเหมาะสมของบริบทพื้นที่

ขั้นที่ 4 เตรียมความพร้อม การวางระบบการดำเนินการ การกำหนดวันเวลาสถานที่เริ่มโครงการ โดยจัดทำเป็นเอกสาร และทำการประชาสัมพันธ์โครงการของกลุ่มให้กับพื้นที่ เพื่อให้เกิดการรับรู้และได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากทุกภาคส่วน จึงเริ่มดำเนินการเบิก - ถอนเวลา ในรูปแบบที่ได้มีมติร่วมกันเอาไว้ผ่านการจัดกิจกรรม

ขั้นที่ 5 การกระตุ้นกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สมาชิกและสังคมเห็นถึงประโยชน์ของธนาคารเวลา

ขั้นที่ 6 ทบทวนการดำเนินการการดำเนินงานที่ผ่านมา ซึ่งอาจจะเป็นการถอดบทเรียนเพื่อสะท้อนการดำเนินงานและเป็นการติดตามประเมินผล เสนอแนวทางพัฒนาเมื่อดำเนินงานมาในระยะหนึ่งแล้ว

ขั้นที่ 7 การขยายผลธนาคารเวลาให้กว้างขึ้น สามารถทำได้ 2 รูปแบบ คือ 1) การขยายผลธนาคารเวลาผ่านการเชื่อมโยงความร่วมมือทางสังคมอื่นๆ และ 2) ควรเปิดรับสมาชิกเป็นการทั่วไปในชุมชน ที่ธนาคารเวลายังเข้าไม่ถึงเมื่อธนาคารเวลาได้พัฒนาไปในระดับหนึ่งแล้ว

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธนาคารเวลา

เนตร หงษ์ไกรเลิศ และ กุลธิดา จันทร์เจริญ (2561) ได้ศึกษา เรื่อง การวิจัยและพัฒนา ข้อเสนอเชิงนโยบายในการดำเนินงาน “ธนาคารเวลา” เพื่อทบทวนองค์ความรู้ ประสบการณ์การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับธนาคารเวลาทั้งในและต่างประเทศ ศึกษากระบวนการดำเนินงานที่รองรับ สังคมสูงวัยของหน่วยงาน/พื้นที่ พร้อมจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย พบว่า แนวคิดหลักของธนาคาร เวลา คือ “เพื่อนบ้านช่วยเพื่อนบ้าน” เวลาของทุกคนมีค่าเท่ากัน คือ 1 ชั่วโมง = 1 เครดิตเวลา (คะแนน) เป็นกฎหลัก โดยผู้นำหรือคณะทำงานที่มีธรรมมาภิบาล คือปัจจัยที่ส่งผลให้สำเร็จ รวมถึง 10 ข้อเสนอเชิงปฏิบัติและ 4 ข้อเสนอเชิงนโยบาย ได้แก่ 1) ประชากรทุกกลุ่มวัยเตรียมพร้อมรับ สถานการณ์สังคมสูงวัย 2) จัดอาสาในสังคมไทยระดมพลังรองรับสังคมสูงวัยด้วยการดำเนินงาน ธนาคารเวลา 3) ขับเคลื่อนธนาคารเวลาให้เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย 4) พัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานรองรับการดำเนินงานธนาคารเวลาเพื่อสังคมสูงวัย

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาชิ้นนี้เป็นงานศึกษานำร่อง ที่ได้เสนอแนวคิดหลักของธนาคาร เวลา มีค่านิยมหลักที่เกี่ยวข้อง คือ การสร้างเครือข่ายสังคมที่เข้มแข็งผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยน โดยปัจจัยที่ส่งผลให้สำเร็จ คือ ผู้นำหรือคณะทำงานที่มีธรรมมาภิบาล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาพิจารณา บทบาทและความสัมพันธ์ของผู้นำกับคณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมภู

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2564) ได้ศึกษา โครงการวิจัยพัฒนารูปแบบ การดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย โดยคัดเลือกมา 10 พื้นที่ เพื่อถอดบทเรียน ทั้ง กรุงเทพมหานคร พิษณุโลก อุทัยธานี ลำพูน เชียงใหม่ เพชรบุรี กำแพงเพชร นครพนม และสกลนคร จากผลการวิจัย ส่วนมากสามารถประยุกต์ใช้ธนาคารเวลาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของพื้นที่ได้เป็น อย่างดี บางแห่งตอบโจทย์วัตถุประสงค์ความต้องการของพื้นที่เพียงบางส่วน และบางแห่งยังไม่ ตอบโจทย์ หรือไม่ได้ประยุกต์ใช้ธนาคารเวลาในพื้นที่ โดยต้องคำนึงถึงบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ ซึ่งธนาคารเวลาที่ดีควรจะมีความร่วมมือทางสังคมเดิมที่เข้มแข็งเป็นฐาน มีกิจกรรมที่ตอบกับความ ต้องการของสมาชิกและสังคม ไม่ต้องเดินทางไปธนาคารเวลาหรือสถานที่ตั้งสามารถเดินทางได้ สะดวก โครงสร้างการบริหารจัดการ ต้องการผู้นำหรือผู้ประสานงานประจำหมู่บ้าน ที่รู้จักกับ สมาชิก มีที่ปรึกษาที่ชุมชนยอมรับนับถือ และดึงผู้ที่มีทักษะเหมาะสมเข้ามาเป็นคณะกรรมการ ให้มี ความต่อเนื่องและยั่งยืน โดยหน่วยงานภาครัฐ ให้ความสำคัญ และสนับสนุน ตั้งแต่ระดับนโยบาย

จนถึงระดับพื้นที่ มีการตั้งหน่วยงานกลางขึ้นให้เกิดความเชื่อมั่น และความต่อเนื่องขององค์กรที่นำธนาคารเวลาไปใช้

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้มีประโยชน์ในประเด็นความเข้มแข็งของความร่วมมือทางสังคมเดิม มีที่ปรึกษาที่ชุมชนยอมรับนับถือ และมีผู้นำและผู้สนับสนุนที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง และการพิจารณาผู้ที่มีทักษะที่สอดคล้องเข้ามาเป็นคณะกรรมการร่วมด้วย

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการดำเนินงาน

กาญจนาพร สายทองคำ (2563) เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทางนโยบายในเครือข่ายคณะกรรมการบ้านพอเพียงชนบท กรณีศึกษา จังหวัดจันทบุรี ซึ่งผลศึกษา ในเครือข่ายมีตัวแสดง ได้แก่ ภาคประชาชน ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มองค์กรในชุมชน โดยมุ่งการมีส่วนร่วมทุกส่วน มีการจัดโครงสร้างการทำงานตามศักยภาพและบริบทในพื้นที่ มีความสัมพันธ์เป็นแนวราบ เป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นกิจกรรม อีกทั้งความร่วมมือได้เกิดขึ้นเป็นการพึ่งพากัน โดยการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายผ่านการแลกเปลี่ยนทรัพยากรกระตุ้นทำงานด้วยกัน เป็นกลไกสำคัญที่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนและโครงการได้อย่างมีส่วนร่วมทั้งหมด จนพัฒนาไปสู่การประสานความร่วมมือของเครือข่าย โดยบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้มีประโยชน์ในการวิเคราะห์คณะทำงานเป็นการดำเนินงานโดยภาคประชาชน ลักษณะของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมและเชิงพื้นที่ กระตุ้นทำงานด้วยกิจกรรมที่ผ่านการแลกเปลี่ยนทรัพยากรในการพึ่งพากันจนพัฒนาไปถึงการประสานความร่วมมือแบบเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการทำงานรูปแบบเครือข่ายพัฒนาพื้นที่รวมถึงการแก้ปัญหาสำเร็จ มุ่งการมีส่วนร่วมทุกส่วน

กัณนิกา นาขันดี (2565) ได้ศึกษา เรื่อง การศึกษาบทบาทของภาคีเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากรทางการศึกษาของโรงเรียนเกาะช้างวิทยาคม ผลการศึกษา พบว่า ตัวแสดงทางนโยบาย คือ 1. ตัวแสดงในภาครัฐและภาครัฐอื่น 2. ตัวแสดงนอกภาครัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ ในเชิงความร่วมมือระหว่างกัน เป็นความสัมพันธ์ที่พึ่งพาระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายการพึ่งพาอาศัยกัน ทำให้เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ร่วมกันจากการดำเนินกิจกรรม ความร่วมมือในบางครั้งมีความเกรงใจและผลประโยชน์ในบางครั้ง แต่ก็เป็นไปได้อย่างราบรื่น โดยเฉพาะการกำหนดจุดมุ่งหมายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการทำงานเครือข่ายที่นำไปสู่ความสำเร็จ โดยหน่วยงานภาครัฐ

มีบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานเท่านั้น ซึ่งความสัมพันธ์ของเครือข่ายนี้มีความแข็งแรง เป็นกลไกที่มีศักยภาพและความสามารถอย่างมีส่วนร่วม

อย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้ได้มีการแบ่งตัวแสดงในภาคีรัฐ และตัวแสดงนอกภาคีรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในลักษณะที่เป็นแนวราบและไม่เป็นทางการ เป็นความสัมพันธ์ที่พึงพาระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายการพึ่งพาอาศัยกัน ทำให้เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมากขึ้น

รัฐสุธา ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา (2558) ได้ศึกษา เรื่อง การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดลพบุรี พบว่า แบ่งออกเป็นสองช่วง การขับเคลื่อนนโยบาย ได้แก่ ช่วงแสวงหาภาคีเครือข่ายเป็นการรับประเด็นจากส่วนกลางมาเปิดพื้นที่สาธารณะเพื่อหาภาคีเครือข่าย และช่วงหาทุกซ์หาทุนโดยเครือข่ายเรียนรู้ร่วมกันที่จะพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ใช้กระบวนการสมัชชาสุขภาพเป็นเครื่องมือด้านการวางแผนให้มีแนวทางการดำเนินงานเป็นรูปธรรม ด้านการจัดการองค์การได้แต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานอื่นๆ เป็นทางการ ด้านทรัพยากรนโยบายมีสมาชิกเครือข่ายตามยุทธศาสตร์สามเหลี่ยมเข็มนาฯ ด้านการดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามมติสมัชชาสุขภาพจังหวัดลพบุรี และการติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินกิจกรรมในด้านการประเมินผลกิจกรรม ทั้งนี้ ยังพบปัญหาอุปสรรค คือ ความรู้ เงิน คน กฎหมาย ความร่วมมือ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ ส่วนแนวทาง คือ การส่งเสริมภาคประชาสังคมได้มีส่วนร่วมกับภาคีรัฐ พัฒนาระบบการบริหารจัดการเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพ และสร้างแกนนำและพัฒนาเครือข่ายรุ่นใหม่

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาชิ้นนี้มีประโยชน์ในประเด็นการแสวงหาเครือข่ายเพื่อนำไปสู่การแต่งตั้งคณะกรรมการ และกระบวนการพัฒนาขับเคลื่อนการดำเนินงานที่มีส่วนร่วมกันในบทบาทภาคีรัฐ และภาคประชาสังคม

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เครือข่าย

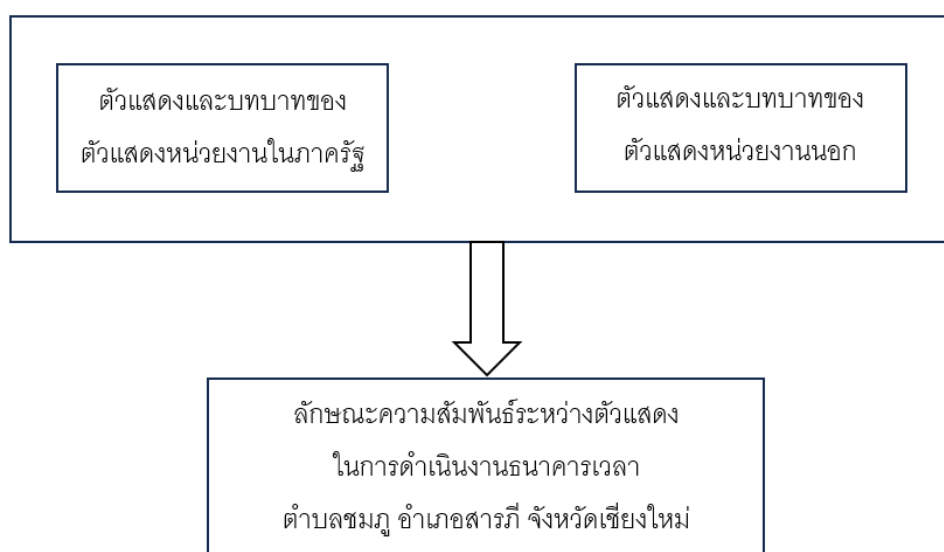
พิชญ์ ชัยพิมลผลิน และ อุบลวรรณ เกษตรเอี่ยม (2560) ได้ศึกษา เรื่อง การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมสำหรับการพัฒนาด้านงานวิจัย คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ผลการวิจัย ทำให้สามารถเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการร่วมทำวิจัย ในปัจจุบันอยู่ในรูปแบบเครือข่ายทางสังคมที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ซึ่งการเชื่อมโยงกันมีอย่างกระจัดกระจายไม่มีการแบ่งกลุ่มทำให้เห็นว่าการทำวิจัยในคณะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้กับบุคคลอื่น ๆ ทั้งในและนอกภาควิชาไม่เป็นทางการมากกว่าแบบเป็นทางการ การเชื่อมโยงจะถูกแบ่งออกตามความเชี่ยวชาญของแต่ละภาควิชา เส้นจะวิ่งเข้าหากันเอง ทำให้เห็นว่าการทำวิจัยจะอยู่ในภาควิชาเป็นส่วนใหญ่

นิรมล เสรีสกุล และ ธนพร โอวาทวรวิญญู (2565) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมในการขับเคลื่อนแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ของกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาย่านกะดีจีน-คลองสาน เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ บทบาท และศักยภาพ ของเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจสมาชิกและเครือข่ายก่อนการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนการพัฒนา ที่จะช่วยให้เข้าใจศักยภาพ โอกาส และข้อจำกัด ของสมาชิกและเครือข่าย พบว่า มีเครือข่ายอยู่ในลักษณะเครือข่ายแบบกระจาย สมาชิกหลากหลาย ศักยภาพจากภาคส่วนที่มีบทบาทสนับสนุนการดำเนินงานซึ่งกันและกัน ตลอดจนสามารถสร้างการขับเคลื่อนการพัฒนาย่านอย่างเป็นองค์ภาพ อย่างไรก็ตาม พบว่า การขับเคลื่อนยังมีข้อจำกัดจากรูปแบบการบริหารจัดการของกรุงเทพมหานครและข้อจำกัดของต้นทุนด้านต่างๆ ของสมาชิกในเครือข่าย

ศิรินันต์ สุวรรณโมลี (2559) ได้ศึกษา เรื่อง การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมในการรับมือกับเหตุแผ่นดินไหวของจังหวัดเชียงรายในปี 2557 ได้ศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคด้านนโยบาย เครือข่ายทางสังคมในระดับท้องถิ่น จังหวัด จนถึงระดับชาติ รวมถึงแนวทางในการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน พบว่า เครือข่ายมีลักษณะผสมระหว่าง ต้นไม้กับดาว ความสัมพันธ์รวมศูนย์ที่ส่วนบัญชาการกลางเป็นส่วนใหญ่ เพราะมีแผนรับมือที่ระบุบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน ระยะเวลาถัดมามีข้อจำกัดจากการบริหารแบบรวมศูนย์กลาง การส่งต่อข้อมูลมีหลายชั้น ขาดการเชื่อมโยงฐานข้อมูล การแบ่งปันทรัพยากรแลกเปลี่ยนทรัพยากรเกิดขึ้นไม่เต็มที่ ควรเริ่มจากการสะท้อนปัญหาในพื้นที่ ให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนในการรับมือ ปรับปรุงกระบวนการฟื้นฟู นำเทคโนโลยีมาใช้ สนับสนุนการกระจายและแลกเปลี่ยนทรัพยากรสามารถยืดหยุ่นและปรับตัวได้

2.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการศึกษาการวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาจึงได้นำทฤษฎี และประเด็นแนวคิดต่าง ๆ น่าสนใจ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ แนวคิดเครือข่ายการดำเนินงาน (Network Governance) แนวคิดการวิเคราะห์เครือข่าย (Network Analysis) มาอธิบาย เพื่อแสดงโดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษา เรื่อง การวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งผู้ศึกษาได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยตามหัวข้อต่างๆ ประกอบด้วย

- 3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

3.1.1 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยการรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักโดยตรงจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อหาตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงที่เข้ามาาร่วมดำเนินงาน รวมถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแสดงที่ร่วมกันดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

3.1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ด้วยการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติ รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุ รายงานสรุปผู้บริหารของหน่วยงานต่างๆ เอกสารรายงานผลการดำเนินงาน บทความ และเอกสารเผยแพร่อื่นๆ รวมถึงข้อมูลทางออนไลน์ เช่น เพจ Facebook เว็บไซต์ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น เพื่อหาตัวแสดงและการดำเนินงานที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลขององค์กร บทบาทและภารกิจของแต่ละหน่วยงาน

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง สำหรับคณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมภู และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบอ้างอิงด้วยบุคคล (Snowball Sampling) สำหรับสมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมภู ดังนี้

3.2.1 หน่วยงานในภาครัฐ คือ ผู้แทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมภู

3.2.2 หน่วยงานนอกภาครัฐ คือ ผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภู เลขานุการธนาคารเวลาตำบลชมภู ประธานศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู และสมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมภู

ตาราง 1 ตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานนอกภาครัฐ

ตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานในภาครัฐ	ตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานนอกภาครัฐ
1. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมภู	1. ผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภู
	2. เลขานุการธนาคารเวลาตำบลชมภู
	3. ประธานศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู
	4. สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมภู

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.3.1 การศึกษารวบรวมจากเอกสาร (Document Research) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง พระราชบัญญัติ รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุ รายงานสรุปผู้บริหารของหน่วยงานต่างๆ เอกสารรายงานผลการดำเนินงาน บทความ และเอกสารเผยแพร่อื่นๆ รวมถึงข้อมูลทางออนไลน์ เช่น เพจ Facebook เว็บไซต์ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น เพื่อหาตัวแสดงและการดำเนินงานที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลขององค์กร บทบาทและภารกิจของแต่ละหน่วยงาน

3.3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวแสดงภายในเครือข่าย บทบาท รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานในการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลศึกษาวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์ โดยจะนำข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดวิเคราะห์ข้อมูลจากเนื้อหา (Content Analysis) มาวิเคราะห์ร่วมกัน ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาประกอบในการอธิบายเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ซึ่งจะมุ่งวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์แล้วจึงนำมาสรุปให้เห็นถึงตัวแสดง บทบาทของตัวแสดง เพื่อตอบคำถาม ข้อที่ 1 และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง

ตัวแสดงในเครือข่ายการดำเนินงาน เพื่อตอบคำถามงานวิจัยข้อที่ 2 หลังจากนั้น จึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยการตีความและวิเคราะห์จากเนื้อหา (Content analysis) สังเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอต่อไป

บทที่ 4 ผลการศึกษา

การศึกษา เรื่อง การวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary research) ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติ รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุ รายงานสรุปผู้บริหารของหน่วยงานต่าง ๆ เอกสารรายงานผลการดำเนินงาน บทความ และเอกสารเผยแพร่อื่น ๆ รวมถึงข้อมูลทางออนไลน์ เช่น เพจ Facebook เว็บไซต์ต่าง ๆ สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหน่วยงานในภาครัฐและหน่วยงานนอกภาครัฐ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมภู ชมรมชมภูม่วงน้ใจ (ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู) คณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมภู สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมภู ซึ่งผลการศึกษาจะแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

4.1 ตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

จุดเริ่มต้น เริ่มแรกมาจากนายอนันต์ แสงบุญ อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 มีการเริ่มรวมตัวกับเครือข่ายต่างๆ ในตำบลชมภู ทำงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการและผู้สูงอายุ เนื่องจากในตำบลชมภูมีคนพิการ 300 คนและผู้สูงอายุ 1,800 คน ผู้สูงอายุที่มาพร้อมกับความเสื่อมถอยตามวัยที่มากขึ้น ทำให้บางสิ่งที่เคยทำได้ในวันนี้อาจจะทำไม่ได้ในอนาคต และเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุที่ติดเตียงหรือกลายเป็นคนพิการ ก็ได้มีการไปเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ ดำเนินการเป็นจิตอาสาทั่วไป เมื่อมีการไปเยี่ยมบ้านก็เห็นว่าสภาพความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุควรมีการปรับปรุงบ้านให้เหมาะสม รวมถึงผู้สูงอายุที่อยู่บ้านโดยลำพัง ไม่มีลูกหลาน ซึ่งการไปเยี่ยมบ้านไม่ได้ส่งผลให้ผู้สูงอายุจะได้รับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นายอนันต์ แสงบุญ จึงได้แสวงหาเครื่องมือที่จะช่วยแก้ปัญหาเริ่มแรกคือศึกษาแนวคิดธนาคารความดี แต่เห็นว่าไม่เหมาะสม เพราะเห็นว่าการจิตอาสาควรจะได้อะไรตอบแทนบ้าง เพื่อสร้างความยั่งยืน แล้วก็ได้พบกับรายการโทรทัศน์ “รายการเจาะใจ” ที่กล่าวถึงธนาคารเวลาของประเทศสวีเดน จึงสนใจนำกลไกของธนาคารเวลาเข้ามาในชุมชน ซึ่งในขณะนั้นประเทศไทยยังไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดดำเนินงาน

หลังจากนั้น สสส. มาชักชวนให้เข้าร่วมเวทีถอดบทเรียนกระบวนการของธนาคารเวลา ซึ่งจัดโดยกรมกิจการผู้สูงอายุ ร่วมกับ สสส. หลังจากเข้าร่วมเวทีดังกล่าว จึงมองเห็นศักยภาพของตำบลชมภูและชักชวนให้ทดลองทำธนาคารเวลาในรูปแบบของงานวิจัยเพื่อเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่น ๆ จึงเริ่มตั้งคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลา สัมภาษณ์ จัดทำฐานข้อมูล ขยายแนวคิดธนาคารเวลาไปสู่คนในชุมชน กลุ่มชมรม หน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ ซึ่งสามารถแบ่งตัวแสดงออกเป็น

- 1) ตัวแสดงหน่วยงานนอกภาครัฐ ได้แก่ ภาคประชาสังคม ภาคการศึกษา วัด และภาคเอกชน และ
- 2) ตัวแสดงหน่วยงานในภาครัฐ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมภู โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าต้นกวาว โรงพยาบาลสารภีบรรพพัฒนา เทศบาลตำบลชมภู และสำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี ได้ดังนี้

4.1.1 ตัวแสดงหน่วยงานนอกภาครัฐ

(1) ภาคประชาสังคม

1.1 ธนาคารเวลาตำบลชมภู

ธนาคารเวลาตำบลชมภู เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2562 และมีการลงนามความร่วมมือกับองค์กรภายในชุมชน และจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลา จากผู้แทนองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ จิตอาสา คนพิการ เพื่อเป็นกลไกในการบริหารจัดการ สร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยมอบหมายให้ นายอนันต์ แสงบุญ เป็นผู้จัดการธนาคารเวลา ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีจิตอาสา มีความมุ่งมั่นเข้มแข็ง เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในพื้นที่ โดยตั้งชื่อ ธนาคารเวลาว่า Time Bank Chumphu ChiangMai “ออมเวลา ปันด้วยใจ ให้ด้วยรัก” และกำหนดให้ใช้สถานที่ทำการร่วมกับ ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โครงสร้างการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการธนาคารเวลา จะมีผู้ดำเนินงานหลักๆ ที่สำคัญ ประกอบด้วย

1.1.1 นายอนันต์ แสงบุญ ผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภู

- **ภารกิจ** ผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภู มีหน้าที่บริหารจัดการทั่วไป กำหนดนโยบายในการดำเนินงาน รับเรื่องการขอรับบริการจากสมาชิก ประกาศและคัดเลือกผู้ให้บริการ กำหนดคะแนนแลกเปลี่ยนในแต่ละกิจกรรม และกำกับติดตามกิจกรรมแลกเปลี่ยนให้เป็นไปตามกติกาและเจตนารมณ์ของธนาคารเวลา

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู** มีบทบาทหลักในการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู ซึ่งอดีตเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ที่ได้ดำเนินงานขับเคลื่อน พัฒนาเครือข่ายจิตอาสาไปเยี่ยมบ้านและดูแลผู้สูงอายุ คนพิการและส่งเสริมอาชีพคนพิการในชุมชน และจัดตั้งชมรมชมภูม่วงน้ใจมาก่อน และได้เข้าร่วมการถอดบทเรียนธนาคารเวลา

ของกรมกิจการผู้สูงอายุ ร่วมกับสสส. หลังจากนั้นได้นำแนวคิดธนาคารเวลาเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ตามขั้นตอนและกระบวนการในการจัดตั้ง โดยจัดให้มีคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ สร้างการรับรู้เรื่องธนาคารเวลา ให้ประชาชนได้รับทราบ สร้างความร่วมมือในพื้นที่จัดตั้งธนาคารเวลาและคณะกรรมการธนาคารเวลา กำหนดเงื่อนไขและข้อตกลงของธนาคารเวลา เปิดรับสมัครสมาชิก ควบคุม กำกับและกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนคะแนนของผู้ให้และผู้รับบริการ ซึ่งทุกกิจกรรมที่ต้องการแลกเปลี่ยนต้องร้องขอผ่านผู้จัดการธนาคารเวลาจึงจะได้คะแนน มีการเสริมทักษะให้กับสมาชิกที่ต้องการ เช่น จัดกิจกรรมพัฒนาทักษะด้านอาชีพ การใช้กายอุปกรณ์ หลังจากดำเนินการมีการถอดบทเรียน และประเมินผลการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการดำเนินงานต่อไป

“คือเราต้องมองว่า เวลาจะให้ใครไปทำอะไร เขาเคยทะเลาะกันไหม? เราต้องรู้ถึงขนาดนั้นครับ คนไม่กินเส้น ไม่ถูกชะตากัน แล้วส่งไปเกิดอะไรขึ้น หรือไอคนที่ร้องขอมาเนี่ย ไปยืมเงินเขาแล้วไม่เคยคืน แล้วเราก็กเอาไอเจ้าหนี้ส่งไป เกิดไปทวงหนี้อีก เราต้องรู้ มันมีเรื่องให้ต้องคิดเยอะ อาจส่งผลให้บางคนคิดว่าธนาคารเวลามันไม่ดีหรอก มานึกว่าจะได้ดี มาทวงหนี้อีก ความเชื่อมันตรงนี้ก็สำคัญ” (ผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมพู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2567).

1.1.2 นางมัลลิกา ตะติยาพรพันธ์ เลขานุการธนาคารเวลาตำบลชมพู

- **ภารกิจ** นางมัลลิกา ตะติยาพรพันธ์ เป็นเลขานุการธนาคารเวลาตำบลชมพู มีหน้าที่ดูแลระบบสารบรรณของธนาคารเวลา รับสมัครสมาชิก บริหารงานทะเบียน และจัดทำฐานข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู** มีบทบาทหลักในการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู ซึ่งเป็นอดีตผู้อำนวยการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมพูที่ได้ดำเนินงานขับเคลื่อน พัฒนาเครือข่ายจิตอาสาไปเยี่ยมบ้านและดูแลผู้สูงอายุ คนพิการและส่งเสริมอาชีพคนพิการในชุมชน และจัดตั้งชมรมชมภูม่วนใจร่วมกับนายอนันต์ แสงบุญมาก่อน และได้เข้าร่วมการถอดบทเรียนธนาคารเวลาของกรมกิจการผู้สูงอายุ ร่วมกับสสส. หลังจากนั้นได้นำแนวคิดธนาคารเวลาเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ตามขั้นตอนและกระบวนการในการจัดตั้ง โดยจัดให้มีคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ สร้างการรับรู้เรื่องธนาคารเวลา ให้ประชาชนได้รับทราบ สร้างความร่วมมือในพื้นที่ จัดตั้งธนาคารเวลาและร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารเวลา กำหนดเงื่อนไขและข้อตกลงของธนาคารเวลา เปิดรับสมัครสมาชิก นำเอารพสต. เข้ามาเป็นเครือข่ายในการดำเนินงานร่วมกับธนาคารเวลา ประสาน

การขอข้อมูลการทำงานด้านสุขภาพ รวมถึงระบบสารบรรณของธนาคารเวลา การทำหนังสือไปถึงหน่วยงานต่างๆ เนื่องจากมีความชำนาญในการทำหนังสือราชการ

1.1.3 ผู้ช่วยผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภู

- **ภารกิจ** มีหน้าที่บริหารจัดการทั่วไป รับเรื่องการขอรับบริการจากสมาชิก ประกาศและคัดเลือกผู้ให้บริการ กำหนดคะแนนแลกเปลี่ยนในแต่ละกิจกรรม และกำกับติดตามกิจกรรมแลกเปลี่ยนให้เป็นไปตามกติกาและเจตนารมณ์ของธนาคารเวลา

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภู** ผู้ช่วยผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภู เป็นผู้สนับสนุนช่วยผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภู ในการดำเนินงานธนาคารเวลาสาขาย่อยทั้ง 9 หมู่บ้าน โดยมีผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภูคอยกำกับดูแล ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 สาขาย่อย 9 หมู่บ้าน แต่ละสาขามีผู้จัดการธนาคารเวลาสาขาละ 1 คน เพื่อให้มีการดูแลที่ทั่วถึง ครอบคลุมพื้นที่ในตำบลชมภู ดังนี้

สาขาที่ 1 ดูแลหมู่ 1 หนองป่าสะะ, หมู่ 2 พญาชมภู, หมู่ 3 สุพรรณ
สาขาที่ 2 ดูแลหมู่ 4 ท่าต้นกวาว, หมู่ 5 พุงชี้เสื่อ, หมู่ 6 บุปผาราม
สาขาที่ 3 ดูแลหมู่ 7 แม่สะลาบ, หมู่ 8 ศรีดอนมูล, หมู่ 9 ร่มป่าตอง

1.1.4 สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมภู

การรับสมัครสมาชิกมี 2 ประเภท ในรูปแบบบุคคล โดยกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือคนในครอบครัวของผู้สูงอายุ ผู้พิการ จิตอาสา ที่อาศัยอยู่ในตำบลชมภู รวมถึงเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานอื่น ๆ ในตำบลชมภู ที่มีความประสงค์สมัครสมาชิกในรูปแบบบุคคล หรือในรูปแบบขององค์กร ซึ่งในรูปแบบขององค์กรจะต้องมีสมาชิกตั้งแต่ 7 คนขึ้นไป

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภู** การสมัครเป็นสมาชิกต้องกรอกแบบฟอร์ม ระบุประสบการณ์การทำงาน ความรู้ความสามารถ ช่วงเวลาที่สะดวกให้บริการ หลังจากสมัครแล้วจะได้รับคะแนนเริ่มแรก 5 คะแนน เท่ากัน สมาชิกจะมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือกัน ตามทักษะที่บุคคลนั้นกรอกรายละเอียดไว้ โดยการร้องขอหรือให้ความช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนธนาคารเวลาตำบลชมภูจะมี 3 รูปแบบความสัมพันธ์ คือ บุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อองค์กร และองค์กรต่อองค์กร โดยจะต้องผ่านผู้จัดการธนาคารเวลา หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น จึงจะสามารถดำเนินการแลกเปลี่ยนกิจกรรมได้

1.2 ชมรมชมภูม่วนใจ (ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู)

ก่อนที่จะดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู ได้ดำเนินงานเรื่องพิการมาก่อนรวมกลุ่มกันตั้งชมรมชมภูม่วนใจเพื่อดำเนินงานเรื่องคนพิการ โดยศูนย์บริการคนพิการ ตำบล

ชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่และจดทะเบียนเป็นศูนย์บริการคนพิการทั่วไปของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)

- **ภารกิจหน้าที่** ศูนย์บริการคนพิการได้ดำเนินการจัดบริการ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสาธารณสุข เช่น การไปเยี่ยมบ้าน การให้เยี่ยมอุปกรณ์กาย การส่งต่อหน่วยงาน 2) ด้านการศึกษา เช่น การให้ความรู้เรื่องสุขภาพ การพัฒนาทักษะการใช้อุปกรณ์กาย 3) ด้านการเลี้ยงชีพ เช่น การเลี้ยงสัตว์ ปลูกผักสวนครัว ทำขนม ค้าขาย รวมถึงการจ้างงาน 4) ด้านสังคม เช่น ธนาคารเวลา การปรับสภาพบ้าน และ 5) ด้านเสริมพลัง เช่น การพัฒนาศักยภาพคนพิการ สุนทรียสนทนา เป็นต้น

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภู** ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานธนาคารเวลา เนื่องจากดำเนินงานเรื่องคนพิการของตำบลชมภูมาก่อน หลังจากนั้นธนาคารเวลาเข้ามาร่วม โดยมีนายอินสม อุตุสุภา เป็นประธานชมรมฯ มีคณะทำงานชุดเดียวกันทั้งชมรมชมภูม่วนใจและคณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมภู โดยใช้พื้นที่ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภูเป็นสถานที่ทำการและดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภูด้วย ซึ่งจะมีการไปเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ-ผู้พิการในระยะฟุ้งฟิง การให้ความรู้เรื่องสุขภาพ การพัฒนาทักษะการใช้อุปกรณ์กาย ธนาคารเวลา การปรับสภาพบ้าน

1.3 ชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลชมภู

- **ภารกิจ** ประกอบด้วย กำนันตำบลชมภู 1 คนและผู้ใหญ่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้าน เป็นกลุ่มผู้นำชุมชน ที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน วางแผนการทำงานร่วมกับคนในชุมชน ให้ชุมชนเกิดการบริหารจัดการตนเองและพัฒนาชุมชนด้วยพื้นฐานครอบครัว เป็นคนพื้นเพในหมู่บ้านของตนเอง สานต่อประเพณีดั้งเดิมของชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านจนเป็นที่ยอมรับในการทำงานของชุมชน เมื่อได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว ถือได้ว่า เป็นที่ไว้วางใจของประชาชนในหมู่บ้าน

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภู** เป็นหน่วยงานสนับสนุน เข้าร่วมเป็นสมาชิกของธนาคารเวลารูปแบบองค์กร หากสมาชิกธนาคารเวลามีการร้องขอ ผู้จัดการธนาคารเวลาจะประสานขอให้ช่วยเหลือให้รูปแบบของสมาชิกกับองค์กร หรือแบบองค์กรกับองค์กร เช่น รพสต.บ้านพญาชมภูขอให้ชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลชมภู ประกาศเสียงตามสายของแต่ละหมู่บ้านเพื่อประชาสัมพันธ์การจัดงานอบรม เรื่อง การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

1.4 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

- **ภารกิจ** เป็นบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้านในแต่ละกลุ่มบ้าน และได้อบรมตามหลักสูตรที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด โดยมีหน้าที่แนะนำเผยแพร่ความรู้ ให้บริการสาธารณสุขด้านต่าง ๆ เป็นผู้นำให้มีพฤติกรรมทางสุขภาพอนามัย ตลอดจนประสาน กิจกรรมพัฒนาสาธารณสุข อาทิ การช่วยเหลือและรักษาพยาบาลในขั้นต้น เผื่อระวังและป้องกัน โรค การส่งต่อผู้ป่วยไปรับบริการการฟื้นฟูสภาพ การรับผิดชอบดูแลครัวเรือนในหมู่บ้าน/ชุมชน ซึ่ง จำนวน อสม. ในหมู่บ้าน/ชุมชน จะรับผิดชอบ 10 – 15 หลังคาเรือนต่อ 1 คน

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู** อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีบทบาทสนับสนุนในการดำเนินงานลงพื้นที่ที่พร้อมเจ้าหน้าที่ของ รพสต. ประสานงานกับเทศบาล หากมีการนำสิ่งของไปบริจาคให้ผู้สูงอายุเพื่อเป็นกำลังใจ แนะนำ ผู้สูงอายุให้ไปตรวจสุขภาพประจำปี สนับสนุนกิจกรรมให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุ รวมถึงแนะนำ การขอรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

“อย่างอสม.ที่เป็นผู้หญิง เขาก็จะไปช่วยตัดเล็บ ประสานงานให้พา ไปโรงพยาบาล มาอยู่เป็นเพื่อน” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5 สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมพู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2567).

(2) ภาคการศึกษา

ในตำบลชมพู มีโรงเรียนที่ร่วมดำเนินงานธนาคารเวลา 3 แห่ง โดยมี

- 2.1 โรงเรียนวัดพญาชมพู หมู่ที่ 2 บ้านพญาชมพู
- 2.2 โรงเรียนวัดท่าต้นกวาว หมู่ที่ 4 บ้านท่าต้นกวาว
- 2.3 โรงเรียนวัดแม่สะลาบ หมู่ที่ 7 บ้านแม่สะลาบ

- **ภารกิจ** การส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนและสนับสนุนให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ด้านวิชาการ มีการพัฒนาหลักสูตร พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาสู่มืออาชีพ สร้างความเข้มแข็งให้เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชน สร้างความสัมพันธ์เพื่อพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการศึกษา

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู** เป็นหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานธนาคารเวลา โดยมีผู้อำนวยการของโรงเรียน ร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารเวลา ส่วนการดำเนินงานธนาคารธนาคารเวลา จะเป็นการแลกเปลี่ยนรูปแบบหน่วยงานต่อหน่วยงาน เช่น การจัดงานกิจกรรมกีฬาท้องถิ่น เทศบาลร้องขอให้ทางโรงเรียน ช่วยจัดชุดการแสดงของนักเรียนร่วมแสดงในพิธีเปิดกิจกรรม

“มีงานทำบุญศุภณีย์บริการคนพิการ ทางศุภณีย์ก็จะทำหนังสือไปร้องขอให้ มีกิจกรรมการแสดง ซึ่งครูก็จัดให้นักเรียนมาแสดง เป็นการแลกเปลี่ยนกันแบบนี้” (ผู้ให้สัมภาษณ์ คนที่ 6 สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมพู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2567).

(3) วัดในตำบลชมพู

- **ภารกิจ** หน้าของพระที่เรียกว่า “ศาสนกิจ” คือ หน้าที่ทำงานหรือกิจกรรม ของพระสงฆ์ แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ 1) กิจการในหมู่พระสงฆ์เอง คือ การเล่าเรียน ศึกษา และการปฏิบัติธรรมวินัย และ 2) กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชน คือ การสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติธรรมวินัย เป็นการเผยแผ่ธรรมวินัย นอกจากนี้ วัดยังเป็นสถานที่สำหรับประชาชน หรือชาวบ้านในพื้นที่ ใช้ประกอบศาสนพิธี กิจกรรมต่างๆ ที่เป็นกุศลอีกด้วย ซึ่งทุกวัดในตำบลชมพูมีการดำเนินงาน แลกเปลี่ยนกิจกรรมธนาคารเวลา มีทั้งหมด 6 วัด ได้แก่

1. วัดหนองป่าสะะ หมู่ 1
2. วัดพญาชมพู หมู่ 2
3. วัดท่าต้นกวาว หมู่ 4
4. วัดบุบผาราม หมู่ 6
5. วัดแม่สะลาบ หมู่ 7
6. วัดศรีดอนมูล หมู่ 8

- บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู

วัด เป็นหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานธนาคาร มีการแลกเปลี่ยน ธนาคารเวลาในรูปแบบองค์กรกับบุคคล เช่น ทางวัดขอให้จิตอาสาที่เป็นช่างมาช่วยตัดต้นไม้ ภายในบริเวณวัด หรือ เปลี่ยนหลอดไฟ ในรูปแบบองค์กรกับองค์กร เช่น ศุภณีย์บริการคนพิการ ตำบลชมพู ร้องขอผ่านไลน์กลุ่ม ให้พระเข้ามาให้ธรรมะที่บ้านของผู้สูงอายุ โดยใช้ธนาคารเวลา หนุนเสริม

“ศุภณีย์บริการคนพิการ จะร้องขอให้เจ้าอาวาส หรือพระมาลงพื้นที่เพื่อ นำสวดมนต์ให้กับผู้สูงอายุหรือผู้พิการที่ติดเตียงที่ไม่สามารถเดินทางไปวัดได้” (ผู้ให้สัมภาษณ์ คน ที่ 5 สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมพู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2567).

(4) ภาคเอกชน

4.1 บริษัท พกษา ไฮลิ่ง จำกัด (มหาชน)

- **ภารกิจ** บริษัท พกษา ไฮลิ่ง จำกัด (มหาชน) ได้จัดตั้งและเริ่ม ประกอบธุรกิจพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ รวมถึงธุรกิจให้บริการสุขภาพ พร้อมกันนี้ยังดำเนินธุรกิจ ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งได้มีโครงการบ้านใส่ใจเพื่อคนพิการ by Pruksha โดยมีการผสาน

แนวคิด 3 ด้าน ใส่ใจสังคม สภาพแวดล้อม และธรรมาภิบาล เป็นแนวนโยบายและการดำเนินงานทุกส่วน โดยเฉพาะมิติด้านสังคม โดยเล็งเห็นว่าในสังคมยังมีคนหลายกลุ่มที่ต้องการโอกาส โดยเฉพาะคนพิการในชนบท ยกกระดับชีวิตของคนพิการมีบ้านที่อยู่อย่างมีความสุข

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู** เป็นหน่วยงานสนับสนุนในการดำเนินงาน ผ่านศูนย์บริการคนพิการชมรมชมภูม่วนใจ๋ สสำรวจ ซ่อม สร้าง เป็นปีที่ 3 ของการดำเนินโครงการได้มีการขยายพื้นที่สู่จังหวัดเชียงใหม่ในปี 2564 เพิ่มขึ้นด้วย ได้นำความเชี่ยวชาญในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ และธุรกิจเฮลท์แคร์ พัฒนาการอยู่อาศัย โดยร่วมสร้างและปรับปรุงบ้านให้คนพิการให้เหมาะสมกับความพิการของแต่ละคน ช่วยลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุซ้ำซ้อน ด้วยความร่วมมือของชุมชนในท้องถิ่น

4.2 เอี่ยมดี รีไซเคิล

- **ภารกิจ** เอี่ยมดี รีไซเคิล คือ ธุรกิจบริการจัดการคัดแยกขยะ ในตัวเมืองเชียงใหม่ ที่ก่อตั้งโดยนายสัมพันธ์ เถรรอด อดีตโปรดิวิเซอร์รายการสารคดีดัง โดยได้รับขยะและนำมาแบ่ง ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ของที่นำไปบริจาคตามสถานที่ที่ต้องการและของที่นำไปจำหน่ายที่ร้านรับซื้อของไปรีไซเคิล ได้แบ่งรายได้จำนวน 30 เปอร์เซ็นต์ ไปทำประโยชน์ให้กับคนด้อยโอกาส ทั้งเด็กกำพร้า ผู้พิการ คนไร้บ้าน และเป็นสวัสดิการผู้เก็บขยะรายย่อยในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู** เอี่ยมดี รีไซเคิล เป็นหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานผ่านศูนย์บริการคนพิการชมรมชมภูม่วนใจ๋ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการขยะ ให้การสนับสนุนงบประมาณ จัดซื้ออุปกรณ์ช่วยพยุงเดิน จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ตัดต้นไม้ เช่น เลื่อยยนต์ รวมถึงทำอาหารกลางวันให้เจ้าหน้าที่ คนในชุมชน ณ ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู

4.1.2 ตัวแสดงหน่วยงานในภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐที่มาร่วมดำเนินงาน เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านสุขภาพของประชาชนและหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นระดับตำบล ได้แก่

(1) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมพู

- **ภารกิจ** โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมพู เป็นสถานบริการทางสาธารณสุข ภายใต้กระทรวงสาธารณสุข ให้บริการรักษาพยาบาล งานส่งเสริมสุขภาพ งานควบคุมป้องกันโรค ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในเขตรับผิดชอบ รพ.สต.บ้านพญาชมพู มีสถานที่ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 เป็นโรงพยาบาลขนาดกลาง มีจำนวนประชากรที่รับผิดชอบ 3,623 คน และ 1,140 คน เป็นผู้สูงอายุ ให้บริการคลินิกรักษาโรคทั่วไป กายภาพบำบัด แพทย์แผนไทย คลินิก

ทันตกรรม ในหน่วยงาน และมีการบริการนอกหน่วยบริการ ไปเยี่ยมผู้สูงอายุ ผู้พิการที่ติดบ้านติดเตียง

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภู** เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานธนาคารเวลา เนื่องจากเดิมนางมัลลิกา ตะติยาพรพันธ์ มีบทบาทเป็นผู้อำนวยการรพสต.บ้านพญาชมภู และเลขานุการธนาคารเวลาตำบลชมภู ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการนำรพสต.เข้ามาเป็นเครือข่ายดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภูด้วย และได้มีลงพื้นที่เยี่ยมบ้านผู้สูงอายุในบริเวณพื้นที่ ให้คำปรึกษาการส่งเสริมและดูแลสุขภาพ การประสานให้ผู้สูงอายุเดินทางไปพบแพทย์ของรพสต. หากผู้สูงอายุไม่มีญาติพาไปรพสต.หรือโรงพยาบาลอื่น ๆ ก็จะร้องขอผ่านธนาคารเวลาให้จิตอาสาพาไปรับ-ส่ง หรืออยู่เป็นเพื่อนเพื่อช่วยเหลือ ตามที่ผู้สูงอายุร้องขอมา รวมถึงหากมีผู้บริจาคสิ่งของ เช่น แพนเพิช ของใช้ ก็จะมีการนำแพนเพิชไปมอบให้กับผู้สูงอายุที่มีความจำเป็น

“ทุกวันศุกร์ เจ้าหน้าที่รพสต.และอสม.ลงพื้นที่ไปตรวจเยี่ยม ว่าบ้านไหน มีผู้สูงอายุ เป็นอย่างไรบ้าง มีใครเดินหลังค่อม ก็จะประสานไปให้หมอประเมิน ซึ่งบางที่ด้วยอายุที่มากขึ้นอาจเดินยากแต่ไม่ได้พิการ แนะนำให้เขารู้สิทธิของผู้สูงอายุ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6 สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมภู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2567).

(2) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าต้นกวาว

- **ภารกิจ** โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าต้นกวาว เป็นสถานบริการทางสาธารณสุข ภายใต้กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งให้บริการรักษาพยาบาล งานส่งเสริมสุขภาพ งานป้องกันควบคุมโรค ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในเขตรับผิดชอบ รพสต.บ้านท่าต้นกวาว มีสถานที่ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 เป็นโรงพยาบาลขนาดเล็ก มีจำนวนประชากรที่รับผิดชอบ 2,272 คน โดย 676 คน เป็นผู้สูงอายุ ให้บริการคลินิกรักษาโรคทั่วไป กายภาพบำบัด แพทย์แผนไทย คลินิกทันตกรรม

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภู** เป็นหน่วยงานสนับสนุนในการดำเนินงานลงพื้นที่เยี่ยมบ้านผู้สูงอายุในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง ให้คำปรึกษาการส่งเสริมและดูแลสุขภาพ การประสานให้ผู้สูงอายุเดินทางไปพบแพทย์ของรพสต. หากผู้สูงอายุไม่มีญาติพาไปรพสต.หรือโรงพยาบาลอื่น ๆ ก็จะร้องขอผ่านธนาคารเวลาให้จิตอาสาพาไปรับ-ส่ง หรืออยู่เป็นเพื่อนเพื่อช่วยเหลือ ตามที่ผู้สูงอายุร้องขอมา รวมถึงหากมีผู้บริจาคสิ่งของ เช่น แพนเพิช ของใช้ ก็จะมีการนำแพนเพิชไปมอบให้กับผู้สูงอายุที่มีความจำเป็น

(3) โรงพยาบาลสารภีบรรพพัฒนา

- **ภารกิจ** เป็นโรงพยาบาลแห่งแรกภาคเหนือที่ร่วมกับคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้สร้างโรงพยาบาลที่ได้มาตรฐานสามารถรักษาผู้ป่วยหรือใช้เป็นที่พักฟื้นของผู้ป่วย เนื่องจากจากโรงพยาบาลอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงไม่พอเพียงในการให้บริการผู้ป่วย มีการรักษา โดยใช้ยาสมุนไพรกับหลักธรรม พิธีกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้ป่วยมีจิตใจที่ดีขึ้น มีความสงบ อีกทั้งนำหลักธรรมคำสอนพุทธศาสนาเข้ามาเข้าร่วมบำบัดด้วย

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู** เป็นโรงพยาบาลที่ให้การดูแลระยะกลาง โดยนำศาสตร์การแพทย์พื้นบ้าน และความรู้ของคนในท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดูแลให้ร่างกายผู้ป่วยฟื้นฟูกลับมาเป็นปกติโดยเร็วที่สุด แก้ปัญหาขาดแพทย์พื้นฟูรักษาแบบแยกส่วน รองรับผู้ป่วยทั้งที่ยังไม่พร้อมก่อนกลับไปพักฟื้นที่บ้าน

(4) เทศบาลตำบลชมพู

- **ภารกิจ** เทศบาลตำบลชมพู เป็นการปกครองท้องถิ่น ตามหลักการกระจายอำนาจ มาจากราชการส่วนกลาง โดยมีการแบ่งส่วนราชการและความรับผิดชอบ ดังนี้ 1) สำนักปลัดเทศบาล ดูแลงานพัฒนาชุมชน งานทะเบียนราษฎร งานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และงานประชาสัมพันธ์ 2) กองคลัง ดูแลงานพัสดุ งานพัฒนารายได้ งานการเงินและบัญชี 3) กองช่าง ดูแลงานวิศวกรรม งานออกแบบและควบคุมอาคาร 4) กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ดูแลงานสาธารณสุข งานกำจัดมูลฝอย งานป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ 5) กองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก งานศาสนาวัฒนธรรมประเพณีและกีฬา รวมถึงมีการจัดตั้งศูนย์บริการประชาชน One stop Service เทศบาลตำบลชมพู พร้อมทั้งเป็นศูนย์บริการร่วมกับหน่วยงานอื่น

- **บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู** เทศบาลตำบลชมพู เป็นหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานธนาคารเวลา โดยมีนายกเทศมนตรีร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารเวลา ซึ่งการดำเนินงานธนาคารเวลาในพื้นที่จะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลชมพู ลงพื้นที่ดำเนินงานตามที่ได้รับคำร้องขอจากเครือข่ายธนาคารเวลา เช่น มอบหมายให้กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุและจัดทำข้อมูล ในการบริการข้อมูลข่าวสารของเทศบาลตำบลชมพู รับเรื่องร้องเรียน/ร้องทุกข์ ซ่อมแซมไฟฟ้าสาธารณะ/ตัดต้นไม้ งานบำรุง-รักษาทาง งานประชาสัมพันธ์

(5) สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี

- **ภารกิจ** สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เป็นการแบ่งส่วนราชการในส่วนภูมิภาคของสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข มีภารกิจจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพใน

เขตพื้นที่อำเภอ คูแด้ว กำกับ ประสานงาน สนับสนุน ประเมินผล การปฏิบัติงานของหน่วยงาน สาธารณสุขในพื้นที่อำเภอ ให้บริการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพอย่างมีคุณภาพเป็นไปตาม นโยบายของกระทรวงสาธารณสุข

- บทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู

สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี เข้าร่วมโดยมีสาธารณสุขอำเภอ ร่วม เป็นคณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมพูในนามขององค์กร

จากผลการศึกษาวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดง สามารถสรุปออกเป็นดังตารางได้ดังนี้

ตาราง 2 สรุปตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานนอกภาครัฐ

ตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ	ตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานนอกภาครัฐ
	ภาคประชาสังคม
1. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมพู	1. ธนาคารเวลาตำบลชมพู
2. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล บ้านท่าต้นกวาว	2. ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู (ชมรมชมภู่ม่วนใจ๋)
3. โรงพยาบาลสารภีบรรพพัฒนา	3. ชมรมกำนัน - ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลชมพู
4. เทศบาลตำบลชมพู	4. กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
5. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี	ภาคการศึกษา
	1. โรงเรียนวัดพญาชมพู
	2. โรงเรียนวัดท่าต้นกวาว
	3. โรงเรียนวัดแม่สะลาบ
	วัด
	1. วัดหนองป่าแสะ หมู่ 1
	2. วัดพญาชมพู หมู่ 2
	3. วัดท่าต้นกวาว หมู่ 4
	4. วัดบุบผาราม หมู่ 6
	5. วัดแม่สะลาบ หมู่ 7
	6. วัดศรีดอนมูล หมู่ 8
	ภาคเอกชน
	1. บริษัท พุกษา โฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน)
	2. เขียมดี รีไซเคิล

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

การดำเนินงานของธนาคารเวลามีการปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มชุมชน เพื่อชุมชน โดยความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา เป็นไปในลักษณะแนวราบ จากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่าย มีความสัมพันธ์ตามความเชื่อมโยงและความเหนียวแน่น การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูล กรอบเวลาของการมีความสัมพันธ์ มีผลการศึกษาดังนี้

4.2.1 ความเชื่อมโยงและความเหนียวแน่นระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายธนาคารเวลา ตำบลชมภู

จุดเริ่มต้น นายอนันต์ แสงบุญ,นางมัลลิกา ตะติยาพรพันธ์ และนายอินสม อุตสุภา เป็นแกนนำในการรวมกลุ่มจิตอาสา ดำเนินงานขับเคลื่อนพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาไปเยี่ยมบ้านและดูแลผู้สูงอายุ คนพิการและส่งเสริมอาชีพคนพิการในชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ เช่น รพสต. เทศบาลตำบลชมภู ซึ่งแต่ละหน่วยงานในตำบลชมภู เคยทำงานตามหน้าที่แบบแยกส่วน ก็เปลี่ยนวิธีการทำงาน มาเป็นการทำงานร่วมกัน จัดตั้งชมรมชมภูม่วนใจ๋ มีคณะทำงานและจัดตั้งศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู โดยให้นายอินสม อุตสุภา เป็นประธานศูนย์บริการคนพิการ ดำเนินงานพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตคนพิการมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปีพ.ศ. 2560 พื้นที่ตำบลชมภูได้เข้าสู่สังคมสูงวัย นายอนันต์ แสงบุญได้เล็งเห็นถึงความยั่งยืนในการดำเนินงานของจิตอาสาและการรองรับสังคมสูงวัย จึงเริ่มหารือกับนางมัลลิกา ตะติยาพรพันธ์ และนายอินสม อุตสุภา รวมถึงคณะทำงานของศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำความเข้าใจแนวคิดธนาคารเวลา ซึ่งผลการประชุมปรึกษาหารือผู้ร่วมประชุมประมาณ 20 คน มีฉันทามติ ร่วมกันในการเป็นคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ตำบลชมภู ซึ่งคณะทำงานดังกล่าวเป็นคณะทำงานของชมรมชมภูม่วนใจ๋ของศูนย์บริการคนพิการ เนื่องจากเป็นคนที่คุณเคยทำงานร่วมกันมาก่อน มีความรู้เรื่องการดูแลผู้สูงอายุและคนพิการ และใช้สถานที่ดำเนินงานร่วมกัน หลังจากนั้นได้มีการประชุมวางแผนเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะคณะทำงานได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

คณะทำงานเตรียมการ ตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างความร่วมมือ และการสนับสนุนในด้านต่างๆ ของหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในชุมชน จึงได้ใช้โอกาสในการเข้าพบกับผู้นำของหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยอาศัย

ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจและชักชวนเข้าร่วมในการจัดตั้งธนาคารเวลาในตำบลชมพู

ดังเช่น นายอนันต์ แสงบุญ ในขณะนั้นเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 มีความสนิทสนมกับชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน จึงได้ชักชวนให้ชมรมดังกล่าว มาร่วมดำเนินงานธนาคารเวลา ส่วนนางมัลลิกา ตะติยาพรพันธ์ มีบทบาทเป็นผู้อำนวยการรพ.สต.บ้านพญาชมพู ในขณะนั้น จึงได้นำรพ.สต.บ้านพญาชมพู เข้าร่วมดำเนินงานธนาคารเวลาเช่นกัน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการบูรณาการความร่วมมือตามรูปแบบการแลกเปลี่ยนของธนาคารเวลา 3 รูปแบบ จนเกิดแนวร่วมในการจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลาในพื้นที่ มีการลงนามความร่วมมือ (MOU) ระหว่างองค์กรภายในชุมชนเพื่อสร้างหลักประกัน การสนับสนุนและร่วมพัฒนาจิตอาสาดำเนินงานรองรับสังคมสูงวัย กิจกรรมสาธารณะ ทั้งในรูปแบบการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างสมาชิกในชุมชน ระหว่างบุคคลต่อองค์กร และระหว่างองค์กรต่อองค์กร ร่วมลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือธนาคารเวลาร่วมกันการดำเนินงานธนาคารเวลา ตามบริบทและศักยภาพของแต่ละหน่วยงาน ได้แก่ เทศบาลตำบลชมพู รพ.สต.บ้านพญาชมพู รพ.สต.บ้านท่าต้นกวาว สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี โรงเรียนวัดพญาชมพู โรงเรียนวัดท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดแม่สะลาบ ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู อสม. ชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน โดยทุกหน่วยงานดังกล่าว มีความยินดีสนับสนุนการดำเนินงานธนาคารเวลาตามบริบทและศักยภาพของแต่ละหน่วยงาน โดยในเบื้องต้นได้ส่งบุคลากรเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารเวลาและแบ่งปันข้อมูลทำงานร่วมกัน

ส่วนใหญ่การดำเนินงานธนาคารเวลาจะมีแกนนำคือผู้จัดการธนาคารเวลาเป็นตัวกลางในการเชื่อมทุกความสัมพันธ์ และกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมแลกเปลี่ยนอยู่เสมอ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐจะมีการร่วมดำเนินงาน โดยหัวหน้าส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการ และการมอบหมายเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในภารกิจงานนั้นๆ มาดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง มีบทบาทในการสนับสนุนการดำเนินงานของภาคประชาสังคมตามที่ร้องขอ

“หัวใจของการดำเนินงานธนาคารเวลา คือ ผู้จัดการธนาคารเวลา ต้องเป็นคน que เข้าใจงานธนาคารเวลามากที่สุด สามารถสื่อสาร บริหารจัดการภายในธนาคารเวลาได้เต็มที่ และที่สำคัญ คือต้องเป็นคนที่รู้จักสมาชิก รู้จักว่าใครเป็นใครอยู่ที่ไหน บ้านใกล้ ไกล ใครไม่ถูกกับใคร เขาต้องรู้สึกซึ้ง เพราะเขาเป็นคนจัดการเวลาร้องขอมา ด้วยความที่รู้จักคุ้นเคย ก็จะเป็นตัวกระตุ้นให้ ต้องเป็นบุคคลที่ทุกคนเชื่อถือต้องมั่นใจในระดับหนึ่ง” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 9 กรรมการธนาคารเวลาตำบลชมพู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 มกราคม 2567).

“สมมติเราไม่มีรถ เราไปร้องขอชมรมก้านัน – ผู้ใหญ่บ้าน มาช่วยขนโต๊ะ เก้าอี้ ชมรมนี้เราค่อนข้างจะสนิทสนมกันดี ผู้จัดการธนาคารเวลาเข้ามา ทำให้ความสัมพันธ์ชาวบ้าน ดีขึ้น แบบเอามือเอารัน” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5 สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมภู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2567).

“มีสมาชิกธนาคารเวลาที่เจ็บป่วย แล้วหมอนัดไปโรงพยาบาล แรกๆ ลูกก็ไปส่ง ลางานไป แต่พอลาบ่อยๆ เขาเริ่มลาไม่ได้ ไปขอให้เทศบาลพาไปส่ง เทศบาลก็ไปพาไปส่งแล้วก็ไป ทิ้งไว้ตรงนั้น ตอนเย็นก็มารับ แล้วตลอดวันในส่วนของที่อยู่วงพยาบาลนะใครดูแล แล้วเวลาไป ต้องไปลงคิวไว้ล่วงหน้า ถ้ามีฉุกเฉินมาเขาก็ไม่รับเราเพราะเราไม่ฉุกเฉิน มันมีช่องว่างของภาครัฐ มากมาย ธนาคารเวลาจึงเข้ามาตอบโจทย์ตรงนี้” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 9 กรรมการธนาคารเวลา ตำบลชมภู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 มกราคม 2567).

4.2.2 การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูล

หลังจากที่มีมตินำธนาคารเวลาเข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ คณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลา ได้ประสานขอข้อมูลจากทุกหน่วยงานในพื้นที่เพื่อสำรวจบริบท จัดทำฐานข้อมูล โดยขอข้อมูลจาก รพ.สต. เทศบาลและหน่วยงานองค์กรต่างๆ เมื่อรวบรวมข้อมูล ที่เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการ นำมาวิเคราะห์และเสนอข้อมูลต่อคณะทำงาน หลังจากมีการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ให้บริการและผู้รับบริการในพื้นที่ตำบลชมภูแล้ว คณะทำงานเชื่อว่าการเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างจิตอาสากับผู้รับบริการช่วยเหลือผ่านธนาคารเวลา จะมีโอกาสทำให้การจัดบริการของธนาคารเวลาในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อได้จัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลาเพื่อเป็นกลไกในการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยมอบหมายให้ นายอนันต์ แสงบุญ เป็นผู้จัดการธนาคารเวลา ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการบริหารจัดการและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในพื้นที่ โดยตั้งชื่อ ธนาคารเวลาว่า Time Bank Chumphu ChiangMai “ออมเวลา บันด้วยใจ ให้ด้วยรัก” มีการกำหนดเงื่อนไข ข้อตกลงธนาคารเวลาตำบลชมภู คือ “หัวใจสำคัญคือธนาคารเวลาเป็นหลักประกันว่าคนจะได้รับการดูแล ดังนั้นจึงไม่ควรตัดสิทธิ์ของใคร เพราะกระบวนการจิตอาสา เป็นการเสริมสร้างพลังความดี และสร้างหลักประกันสำหรับอนาคต” เมื่อธนาคารเวลาตำบลชมภูได้เริ่มเปิดทำการ มีการเปิดกลุ่มไลน์ ชื่อกลุ่ม “ธนาคารเวลา บันด้วยใจ ให้ด้วยรัก” มีการเชิญเข้าร่วมกลุ่มเป็นสมาชิก เพื่อเป็นพื้นที่สื่อสารเพื่อการแลกเปลี่ยนกิจกรรมและคะแนน ซึ่งการติดต่อสื่อสารระหว่างภายในสมาชิกธนาคารเวลา ทุกครั้งจะต้องผ่านผู้จัดการธนาคารเวลา ดำเนินงานหลัก หรือเลขานุการช่วยดำเนินการประสาน และมีผู้จัดการสาขาย่อยอีก 3 คน ที่ช่วย

ดูแล 9 หมู่บ้าน ในการดำเนินงานให้คล่องตัว รวดเร็ว ทั้งถึงตามขอบเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ โดยผู้จัดการธนาคารเวลาและเลขานุการธนาคารเวลามีการติดต่อประสานงานกันอยู่สม่ำเสมอ

กิจกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนส่วนใหญ่จะเป็นงานช่าง และบริการทั่วไป เช่น การเปลี่ยนก๊อกน้ำ การตัดแต่งกิ่งไม้ การทำความสะอาดบริเวณบ้าน ไปรับไปส่งผู้สูงอายุ ผู้พิการที่โรงพยาบาล และเยี่ยมญาติ ฝากดูแลผู้สูงอายุเวลาญาติไม่อยู่ ปรับสภาพแวดล้อมบ้านให้ครอบครัวผู้พิการ ซ่อมสะพาน นอกจากการแลกเปลี่ยนคะแนนจากการให้และรับบริการแล้ว ยังมีการชักชวนกันรับประทานอาหารเช้า การเลี้ยงอาหาร การเยี่ยมพบปะพูดคุยให้กำลังใจคนที่กำลังทำงาน การให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ นอกจากนี้ เมื่อจิตอาสาที่ไปทำกิจกรรมตามที่มีผู้ร้องขอเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้มีการส่งงานทางกลุ่มไลน์ เพื่อเป็นการยืนยันการแลกเปลี่ยนและบันทึกเวลา ซึ่งผู้จัดการธนาคารเวลาจะต้องกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนอยู่เสมอ

ทุกครั้งที่มีการประชุมหรือการจัดกิจกรรมใดๆ ที่มีการรวมกลุ่มคน ผู้จัดการธนาคารเวลาจะประสานผู้ใหญ่บ้านให้ประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย ลงในกลุ่มไลน์ และจะมีการสอดแทรกประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำความเข้าใจเรื่องธนาคารเวลาเสมอ ซึ่งข้อมูลที่ใช้ในการนำเสนอเพื่อสร้างการรับรู้ ได้แก่ สถานการณ์การเข้าสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทย และข้อมูลประชากรในพื้นที่ การทำความเข้าใจในเรื่องแนวคิด หลักการ การดำเนินงานธนาคารเวลา กฎกติกา หรือเกณฑ์การให้คะแนนและการแลกเปลี่ยนกิจกรรม

โดยการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลกับบุคคลจะเป็นการแลกเปลี่ยนผ่านกลุ่มไลน์ โดยการลงข้อมูลรายละเอียดที่ต้องการความช่วยเหลือ สถานที่ ซึ่งในบางครั้งผู้สูงอายุที่ไม่มีโทรศัพท์ หรืออินเทอร์เน็ตก็สามารถบอกต่อสมาชิกคนอื่น ให้มาประสานขอให้ผู้จัดการธนาคารเวลาช่วยจัดสมาชิกที่มีทักษะมาให้ความช่วยเหลือก็ได้

การแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลกับองค์กร เช่น ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู ชมรมกำนัน - ผู้ใหญ่บ้าน อสม. เป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ อาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวในการดำเนินงานเป็นหลัก และอาจมีการทำเป็นลายลักษณ์อักษรเช่นกัน

ในส่วนการแลกเปลี่ยนระหว่างองค์กรกับองค์กร จะดำเนินการแลกเปลี่ยนในลักษณะที่เป็นทางการ เป็นลายลักษณ์อักษรโดยการจัดทำหนังสือเป็นหลัก ซึ่งการแลกเปลี่ยนดังกล่าวหน่วยงานที่ต้องการความช่วยเหลือจะต้องมีหนังสือถึงผู้จัดการธนาคารเวลา เพื่อให้ผู้จัดการธนาคารเวลาสามารถบันทึกเป็นหลักฐานและจัดทำหนังสือถึงหน่วยงานที่เหมาะสมหรือมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนต่อไป ซึ่งหากขอในรูปแบบขององค์กร ก็จะเป็นการมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานนั้นแบบไม่เจาะจงมาดำเนินการแลกเปลี่ยนกิจกรรมด้วย

“ส่วนใหญ่เราจะร้องขอผ่านทางไลน์ บอกต่อปากก็ได้ ถ้าไม่มีเน็ต หรือ ศูนย์บริการคนพิการต้องการรถจากทางเทศบาลเพื่อขนส่งสมาชิกที่มาร่วมกิจกรรม จึงร้องขอผ่าน ผู้จัดการธนาคาร เทศบาลก็นำรถมารับส่งสมาชิกที่มาร่วมกิจกรรมของศูนย์บริการคนพิการ เทศบาลได้รับ 1 คันแนบ จากบัญชีของศูนย์บริการคนพิการ” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3 สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมพู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2567).

“มีงานทำบุญศูนย์บริการคนพิการ ทางศูนย์บริการคนพิการก็จะทำหนังสือไป ร้องขอให้มามีกิจกรรมการแสดง ซึ่งครูก็จัดให้นักเรียนมาแสดง เป็นการแลกเปลี่ยนกันแบบนี้” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5 สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมพู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2567).

“รพสต.เอง ส่วนมากที่จะร้องขอ คือ ตัดหญ้า เพราะว่าทางรพสต.มีแต่แม่บ้าน ที่เป็นผู้หญิง จะให้เขาตัดหญ้าเขาก็คงไม่ถนัด เราก็เลยมีหนังสือไปที่ธนาคารเวลา เขาก็จะส่งคนที่ มีทักษะนี้มาตัดหญ้าให้ บางทีก็บอกผ่านนางมัลลิกา ตะติยาพรพันธ์ ให้ช่วยประสานให้” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7 เจ้าหน้าที่รพสต.บ้านพญาชมพู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2567).

4.2.3 กรอบเวลาของการมีความสัมพันธ์

เมื่อเริ่มต้นนายอนันต์ แสงบุญ, นางมัลลิกา ตะติยาพรพันธ์ และนายอินสม อุตสุภา เป็นแกนนำในการรวมกลุ่มจิตอาสา ดำเนินงานขับเคลื่อนพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาไป เยี่ยมบ้านและดูแลผู้สูงอายุ คนพิการและส่งเสริมอาชีพคนพิการในชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ เช่น รพสต. เทศบาลตำบลชมพู ซึ่งแต่ละหน่วยงานในตำบลชมพู เคยทำงานตามหน้าที่แบบแยก ส่วน ก็เปลี่ยนวิธีการทำงาน มาเป็นการทำงานร่วมกัน จัดตั้งชมรมชมรมม่วนใจ๋ มีคณะทำงานและ จัดตั้งศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู โดยให้นายอินสม อุตสุภา เป็นประธานศูนย์บริการคนพิการ ดำเนินงานพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตคนพิการมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2558 ซึ่งในปี พ.ศ. 2560 พื้นที่ตำบลชมพูได้เข้าสู่สังคมสูงวัย นายอนันต์ แสงบุญได้เล็งเห็นถึงความยั่งยืนในการดำเนินงานของจิตอาสาและการรองรับสังคมสูงวัย ได้นำแนวคิดธนาคารเวลามาหารือกับพื้นที่ ตำบลชมพูเพื่อเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่น ๆ จึงเริ่มตั้งคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลา ซึ่งคณะทำงานดังกล่าวเป็นคณะทำงานของชมรมชมรมม่วนใจ๋ของศูนย์บริการคนพิการ เนื่องจาก เป็นคนที่คุ้นเคย ทำงานร่วมกันมาก่อน มีความรู้เรื่องผู้สูงอายุและคนพิการ แล้วจึงขยายแนวคิด ธนาคารเวลาไปสู่คนในชุมชน กลุ่มชมรม หน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ ที่เคยดำเนินงานเรื่องคนพิการ ร่วมกันมาก่อนรวมถึงใช้โอกาสในการเข้าพบกับผู้นำหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจและชักชวนเข้าร่วมจัดตั้งธนาคารเวลาในตำบลชมพู ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ดังเช่น นายอนันต์ แสงบุญ ในขณะนั้นเป็น

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 มีความสนิทสนมกับชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน จึงได้ชักชวนให้ชมรมนี้ มาร่วมดำเนินงานธนาคารเวลา ส่วนนางมัลลิกา ตะติยาพรพันธ์ มีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก.บ้านพญาชมภู ในขณะนั้น จึงได้นำรพ.สต.บ้านพญาชมภู เข้าร่วมดำเนินงานธนาคารเวลาเช่นกัน จนเกิดแนวร่วมในการจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลาในพื้นที่ มีการลงนามความร่วมมือ (MOU) ระหว่างองค์กรภายในชุมชนเพื่อสร้างหลักประกันในการดำเนินงาน การสนับสนุนและร่วมพัฒนาจิตอาสา กิจกรรมสาธารณะ ตามบริบทและศักยภาพของแต่ละหน่วยงาน ได้แก่ เทศบาลตำบลชมภู รพ.สต.บ้านพญาชมภู รพ.สต.บ้านท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดพญาชมภู โรงเรียนวัดท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดแม่สะลาบ ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู อสม. ชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน โดยในเบื้องต้นมีหัวหน้าส่วนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารเวลา แบ่งปันข้อมูลในการทำงาน และมอบหมายเจ้าหน้าที่มาดำเนินงานตามที่สมาชิกธนาคารเวลาร้องขอ โดยทุกหน่วยงานดังกล่าวมีความเห็นชอบและมีความยินดีสนับสนุน ซึ่งประกอบด้วยอาสาสมัครจิตอาสาของชุมชน ชมรมชมภูม่วนใจ้ เจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลชมภู เจ้าหน้าที่จากรพ.สต.ในตำบลชมภู ซึ่งทั้งหมดเป็นเครือข่ายที่เคยมีประสบการณ์ร่วมกันในการขับเคลื่อนการทำงานสังคมร่วมกันมาอย่างยาวนาน

ธนาคารเวลาตำบลชมภูเริ่มเปิดให้บริการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2562 พิธีเปิดได้มีการชี้แจงความเป็นมา วัตถุประสงค์ หลักคิด และระเบียบข้อตกลงของธนาคารเวลาเพื่อให้สมาชิกทุกคนเข้าใจ รับรู้ กฎ กติกา ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ ในการให้บริการช่วยเหลือผู้รับบริการ เชิญหน่วยงานองค์กรสมาชิก ได้แก่ เทศบาลตำบลชมภู รพ.สภากีฬารพัฒนา รพ.สต.บ้านพญาชมภู รพ.สต.บ้านท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดพญาชมภู โรงเรียนวัดท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดแม่สะลาบ ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู ร่วมลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เพื่อร่วมดำเนินงานธนาคารเวลา ตามบริบทและศักยภาพของแต่ละหน่วยงาน และมีการดำเนินงานแลกเปลี่ยนกิจกรรมตามที่สมาชิกร้องขอ มาจนถึงปัจจุบัน

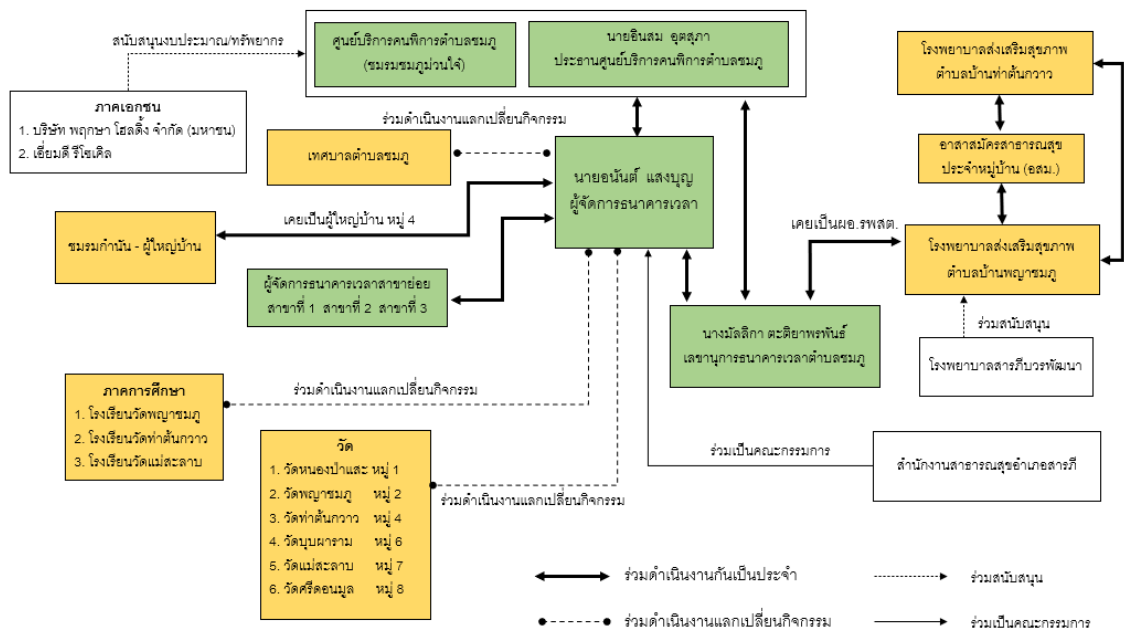
ในส่วนของภาคเอกชน ในปี 2563 เอี่ยมดี ริโซเคิล เข้ามาเป็นหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานตามแนวคิดธุรกิจผ่านศูนย์บริการคนพิการ (ชมรมชมภูม่วนใจ้) ในการสนับสนุนความรู้ให้ข้อมูลการจัดการขยะ ให้การสนับสนุนงบประมาณ จัดซื้ออุปกรณ์ช่วยพยุงเดินให้กับผู้สูงอายุ จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ตัดต้นไม้ เช่น เลื่อยยนต์ รวมถึงมาร่วมทำอาหารกลางวันให้เจ้าหน้าที่คนในชุมชน ณ ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู

ในปี 2564 บริษัท พฤษา โฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน) ได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน แนวคิดนโยบายบริษัท ภายใต้แนวคิดการใส่ใจเพื่อสังคม ในโครงการ “บ้านใส่ใจเพื่อคนพิการ by Prukpa” ประสานผ่านศูนย์บริการคนพิการ (ชมรมชมภูม่วนใจ้) เพื่อสร้างและปรับปรุง

บ้านให้คนพิการที่เหมาะสมกับสภาพความพิการของแต่ละคน ซึ่งในระหว่างการดำเนินการซ่อมปรับปรุงบ้านนั้น และผู้จัดการธนาคารเวลาจะนำธนาคารเวลามาร่วมดำเนินงานด้วย เช่น ขอคนมาช่วยขนอุปกรณ์ ขอจิตอาสามาช่วยดูแลระหว่างที่กำลังปรับปรุงบ้าน เพื่อเป็นลดค่าใช้จ่ายในส่วนที่สมาชิกสามารถทำได้

“เราขอให้ปรับสภาพบ้าน แต่เราต้องสำรวจดูก่อนว่าต้องปรับยังใบบ้าง ก็ร้องขอและตามความชำนาญของแต่ละคน สมมติว่าต้องการงานปูกระเบื้อง นายธนาคารก็จะมาเรียกเอาคนนี้ไป คนที่ได้แต้มก็คือคนปูกระเบื้อง” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6 สมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมพู, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2567).

โดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู เป็นความสัมพันธ์ในเชิงความร่วมมือระหว่างกัน เป็นความสัมพันธ์ที่พึงพาระหว่างผู้คน องค์กร ซึ่งเป็นเครือข่ายเดิมที่เคยดำเนินงานพัฒนาผู้พิการร่วมกันมาก่อน การพึ่งพาอาศัยกันทำให้เครือข่ายมีความเหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการก็ส่งผลให้มีการดำเนินการได้อย่างราบรื่น มากกว่าความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ ดังภาพ

ภาพประกอบ 1 สรุปของลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงที่เข้ามาร่วมดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา เรื่อง การวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

5.1 สรุปผล

5.1.1 ตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

จากผลการศึกษามาสามารถสรุปตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ สามารถแบ่งออกได้ 4 ลักษณะ โดยมีตัวแสดงหน่วยงานนอกภาครัฐที่มีบทบาทหลัก คือ ผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภู เลขาธิการธนาคารเวลาตำบลชมภู ผู้ช่วยผู้จัดการธนาคารเวลาสาขาย่อย และศูนย์บริการคนพิการ ตำบลชมภู (ชมรมชมภูม่วนใจ) ซึ่งมีบทบาทหลักในการนำแนวคิดธนาคารเวลาเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ตามขั้นตอนและกระบวนการในการจัดตั้ง โดยจัดให้มีคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ สร้างการรับรู้เรื่องธนาคารเวลาให้ประชาชนได้รับทราบ สร้างความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ ร่วมกันจัดตั้งธนาคารเวลาและคณะกรรมการธนาคารเวลา กำหนดเงื่อนไขและข้อตกลงของธนาคารเวลา และดำเนินงานแลกเปลี่ยนกิจกรรมตามหลักการของธนาคารเวลาตามที่กำหนด

ซึ่งตัวแสดงหน่วยงานนอกภาครัฐที่มีบทบาทในการสนับสนุน คือ ชมรมกำนัน - ผู้ใหญ่บ้านตำบลชมภู อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ภาคการศึกษา คือโรงเรียนในตำบลชมภู โรงเรียนวัดพญาชมภู โรงเรียนวัดท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดแม่สะลาบ วัดในตำบลชมภู วัดหนองป่าสะะ วัดพญาชมภู วัดท่าต้นกวาว วัดนุบผาราม วัดแม่สะลาบ วัดศรีดอนมูล ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินงานแลกเปลี่ยนกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ ไม่ได้มีการกำหนดบทบาทไว้ชัดเจน เป็นไปตามศักยภาพของแต่ละตัวแสดง

ส่วน ภาคเอกชน คือ บริษัท พกฤษา โฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน) และเอี่ยมดี รีไซเคิล มีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณ ความรู้ สนับสนุนทรัพยากรตามความชำนาญของบริษัท หรือ

จุดประสงค์ของการก่อตั้งธุรกิจเพื่อประโยชน์สังคม ผ่านศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู แต่ไม่ได้มาร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมภู

ตัวแสดงหน่วยงานในภาครัฐที่มีบทบาทหลัก ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมภู และตัวแสดงหน่วยงานในภาครัฐที่มีบทบาทสนับสนุน คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าต้นกวาว โรงพยาบาลสารภีบรรพพัฒนา เทศบาลตำบลชมภู สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี มีบทบาทจากการลงนามความร่วมมือกับองค์กรภายในชุมชน และร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารเวลา ซึ่งหน่วยงานภาครัฐจะมีบทบาทในการสนับสนุนการดำเนินงานภาคประชาสังคมตามที่ร้องขอ โดยมีหัวหน้าส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการ และการมอบหมายเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในภารกิจงานนั้นๆ มาดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง

5.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

(1) ความเชื่อมโยงและความเหนียวแน่นระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายธนาคารเวลา ตำบลชมภู

ตัวแสดงหน่วยงานนอกภาครัฐที่มีบทบาทหลัก เป็นแกนนำในการรวมกลุ่มจิตอาสา ดำเนินงานขับเคลื่อนพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาไปเยี่ยมบ้านและดูแลผู้สูงอายุ คนพิการและส่งเสริมอาชีพคนพิการในชุมชน ร่วมกับตัวแสดงหน่วยงานภาครัฐ คือ รพสต. เทศบาลตำบลชมภู ในการจัดตั้งชมรมชมภูม่วงใจ มีคณะทำงานและจัดตั้งศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู ดำเนินงานพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตคนพิการอย่างต่อเนื่อง จากพื้นที่ตำบลชมภูได้เข้าสู่สังคมสูงวัย ในปีพ.ศ. 2560 ตัวแสดงหน่วยงานนอกภาครัฐที่มีบทบาทหลัก ได้เล็งเห็นถึงความยั่งยืนในการดำเนินงานของจิตอาสาและการรองรับสังคมสูงวัย จึงเริ่มหารือกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำความเข้าใจแนวคิดธนาคารเวลา ซึ่งผลการประชุมปรึกษาหารือผู้ร่วมประชุม ได้มีฉันทามติร่วมกันในการเป็นคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ตำบลชมภู ซึ่งคณะทำงานดังกล่าวเป็นคณะทำงานของชมรมชมภูม่วงใจของศูนย์บริการคนพิการ ที่ได้ทำงานร่วมกันมาก่อน มีความรู้เรื่องการดูแลผู้สูงอายุและคนพิการ และใช้สถานที่ดำเนินงานร่วมกัน หลังจากนั้นได้มีการประชุมวางแผนเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่อย่างเป็นทางการ ได้เข้าพบกับผู้นำของหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ทั้งหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานนอกภาครัฐ ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจและชักชวนเข้าร่วมในการจัดตั้งธนาคารเวลาในตำบลชมภูเพื่อบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานในพื้นที่ และลงนามความร่วมมือ (MOU) ระหว่างองค์กรภายในชุมชนเพื่อร่วมพัฒนาจิตอาสา สนับสนุนกิจกรรม

สาธารณะ ทั้งในรูปแบบการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างสมาชิกในชุมชน ระหว่างบุคคลต่อองค์กร และระหว่างองค์กรต่อองค์กร ตามบริบทและศักยภาพของแต่ละหน่วยงาน

(2) การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูล

หลังจากที่มีมตินำธนาคารเวลาเข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ คณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลา ได้ประสานขอข้อมูลจากทุกหน่วยงานในพื้นที่เพื่อสำรวจบริบท จัดทำฐานข้อมูล โดยขอข้อมูลจากหน่วยงานองค์กรต่างๆ เมื่อรวบรวมข้อมูลและมีการนำเสนอข้อมูลต่อคณะทำงาน หลังจากมีการวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่ตำบลชมภูแล้ว คณะทำงานเชื่อว่าการเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างจิตอาสากับผู้รับบริการช่วยเหลือผ่านธนาคารเวลา จะมีโอกาสทำให้การจัดบริการของธนาคารเวลาในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลา จากผู้แทนองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ สร้างการมีส่วนร่วมเพื่อเป็นกลไกในการบริหารจัดการ โดยมอบหมายให้ ผู้จัดการธนาคารเวลา ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน จิตอาสา ภาคประชาสังคมที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในพื้นที่ และมีการกำหนดเงื่อนไข ข้อตกลงธนาคารเวลาตำบลชมภู “หัวใจสำคัญคือธนาคารเวลาเป็นหลักประกันว่าคนจะได้รับการดูแล จึงไม่ควรตัดสิทธิ์ของใคร เพราะกระบวนการจิตอาสาเป็นการเสริมสร้างพลังความดี และสร้างหลักประกันสำหรับอนาคต”

เมื่อธนาคารเวลาตำบลชมภูเริ่มเปิดทำการ โดยตั้งชื่อ ธนาคารเวลาว่า Time Bank Chumphu ChiangMai “ออมเวลา บันด้วยใจ ให้ด้วยรัก” มีการเปิดกลุ่มไลน์ ชื่อกลุ่ม “ธนาคารเวลา บันด้วยใจ ให้ด้วยรัก” เพื่อเป็นพื้นที่สื่อสารเพื่อการแลกเปลี่ยนกิจกรรมและคะแนน ตามรูปแบบการแลกเปลี่ยนของธนาคารเวลา 3 รูปแบบ ซึ่งการติดต่อสื่อสารระหว่างภายในสมาชิกธนาคารเวลา ทุกครั้งจะต้องผ่านผู้จัดการธนาคารเวลาเป็นหลักหรือเลขานุการธนาคารเวลา ช่วยดำเนินการประสาน และมีผู้จัดการสาขาย่อยอีก 3 คน ที่ช่วยดูแล 9 หมู่บ้าน ในการดำเนินงานให้ทั่วถึงตามขอบเขตที่รับผิดชอบ ทำให้การทำงานมีความคล่องตัวและปฏิบัติงานเชิงพื้นที่ได้รวดเร็ว ซึ่งผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภูและเลขานุการธนาคารเวลาตำบลชมภู มีการติดต่อประสานงานกันอยู่เสมอ

ซึ่งผู้จัดการธนาคารเวลาจะต้องกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนอยู่เสมอ กิจกรรมในธนาคารเวลาตำบลชมภูส่วนใหญ่จะเป็นงานช่าง และงานบริการทั่วไปในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้เมื่อจิตอาสาที่ไปทำกิจกรรมตามที่มีผู้ร้องขอเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้มีการส่งงานทางกลุ่มไลน์ เพื่อเป็นการยืนยันการแลกเปลี่ยนและบันทึกเวลา

โดยการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลกับบุคคลจะเป็นการแลกเปลี่ยนผ่านกลุ่มไลน์ โดยการลงข้อมูลรายละเอียดที่ต้องการความช่วยเหลือ สถานที่ ซึ่งในบางครั้งผู้สูงอายุที่ไม่มีโทรศัพท์หรืออินเทอร์เน็ตก็สามารถบอกต่อสมาชิกคนอื่น ให้มาประสานขอให้ผู้จัดการธนาคารเวลาช่วยจัดสมาชิกที่มีทักษะมาให้ความช่วยเหลือก็ได้ การแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลกับองค์กร เป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ และมีการทำเป็นลายลักษณ์อักษรเช่นกัน แต่อาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวในการดำเนินงานเป็นหลักตามความสนิทสนมของผู้ประสาน ในส่วนการแลกเปลี่ยนระหว่างองค์กรกับองค์กร จะดำเนินการแลกเปลี่ยนในลักษณะที่เป็นทางการ เป็นลายลักษณ์อักษรโดยการจัดทำหนังสือเป็นหลัก ซึ่งการแลกเปลี่ยนดังกล่าวหน่วยงานที่ต้องการความช่วยเหลือจะต้องมีหนังสือถึงผู้จัดการธนาคารเวลา เพื่อให้ผู้จัดการธนาคารเวลาสามารถบันทึกเป็นหลักฐานและจัดทำหนังสือถึงหน่วยงานที่เหมาะสมหรือมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนต่อไป ซึ่งหากขอในรูปแบบขององค์กร ก็จะเป็นการมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานนั้นแบบไม่เจาะจงมาดำเนินการแลกเปลี่ยนกิจกรรมด้วย

(3) กรอบเวลาของการมีความสัมพันธ์

ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2558 ตัวแสดงหน่วยงานนอกภาครัฐที่มีบทบาทหลัก เป็นแกนนำในการรวมกลุ่มจิตอาสา ดำเนินงานขับเคลื่อนพัฒนาเครือข่ายจิตอาสา การเยี่ยมบ้านและดูแลผู้สูงอายุ คนพิการและส่งเสริมอาชีพคนพิการในชุมชน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ จัดตั้งชมรมชมภู่ม่วนใจ๋ มีคณะทำงานและจัดตั้งศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู ดำเนินงานพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตคนพิการมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อพื้นที่ตำบลชมภูได้เข้าสู่สังคมสูงวัย ในปีพ.ศ. 2560 ผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภูได้นำแนวคิดธนาคารเวลามาทดลองนำร่องกับพื้นที่ตำบลชมภู เริ่มตั้งคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลา ซึ่งเป็นคณะทำงานของชมรมชมภู่ม่วนใจ๋ของศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู ซึ่งเป็นคนที่ทำงานร่วมกันมาก่อน แล้วจึงค่อยขยายแนวคิดธนาคารเวลาไปสู่คนในชมรมกลุ่มชมรม หน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ ที่เคยดำเนินงานเรื่องคนพิการร่วมกันมาก่อนรวมถึงใช้โอกาสในการเข้าพบกับผู้นำหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจและชักชวนเข้าร่วมจัดตั้งธนาคารเวลาในตำบลชมภู ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จนเกิดแนวร่วมในการจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลาในพื้นที่ เริ่มเปิดให้บริการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2562 มีการลงนามความร่วมมือ (MOU) บูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรภายในชุมชน ตามบริบทและศักยภาพของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งทั้งหมดเป็นเครือข่ายที่เคยมีประสบการณ์ร่วมกันในการขับเคลื่อนการทำงานเพื่อสังคมในชุมชนร่วมกันมาอย่างยาวนาน มาจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง

ในส่วนของภาคเอกชน ในปี 2563 เอี่ยมดี รีไซเคิล เข้ามาเป็นหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานผ่านศูนย์บริการคนพิการ (ชมรมชมภูม่วนใจ๋) ให้การสนับสนุนงบประมาณความรู้ ตามภารกิจของธุรกิจ ในปี 2564 บริษัท พุกษา ไฮลิ่ง จำกัด (มหาชน) ได้เข้ามาสนับสนุนโครงการ “บ้านใส่ใจเพื่อคนพิการ by Pruksa ผ่านศูนย์บริการคนพิการ (ชมรมชมภูม่วนใจ๋) และนำการแลกเปลี่ยนกิจกรรมของธนาคารเวลามาร่วมดำเนินงาน เพื่อเป็นลดค่าใช้จ่ายในส่วนที่สามารถทำได้

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาการวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มีประเด็นที่สอดคล้องโดยใช้ทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาอภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

5.2.1 ตัวแสดงและบทบาทของตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ธนาคารเวลาเกิดจากความสนใจ รวมกลุ่มกันมาศึกษารวมกันคิด โดยใช้ทุนทางสังคมของพื้นที่นั้น ๆ และเป็นความต้องการของชุมชน และจะต้องดำเนินการโดยชุมชนเพื่อชุมชน ซึ่งพื้นที่ตำบลชมภู เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางสังคม มีการทำกิจกรรมจิตอาสาทั่วไปๆ ไปอยู่ มีเครือข่ายมีผู้นำชุมชนที่เป็นแกนนำ ได้รับการยอมรับมีความพร้อมในการทำงานอยู่แล้ว สอดคล้องกับการก่อตัวของเครือข่ายของ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ที่เกิดขึ้นจากประชาชนเป็นแกนนำ ในการจัดตั้งโดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มเอง จากความตระหนักและตื่นตัวในปัญหาคนพิการและผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองเป็นรูปแบบเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (issue network) เพื่อแก้ไขปัญหาให้บรรเทาลงหรือลุล่วงไป โดยการริเริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มในรูปแบบเครือข่ายเชิงพื้นที่ (area network) โดยมีการประสานความร่วมมือของภาคประชาสังคมในพื้นที่ตำบลชมภู ดึงเอาองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา ในพื้นที่ตำบลชมภู มีส่วนเข้าไปช่วยส่งเสริม สนับสนุน แต่ทั้งนี้ภาคประชาชนและประชาสังคมจะต้องเป็นแกนนำหลักในการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน สอดคล้องกับแนวทางการจัดการเครือข่ายของพระมหาสุทิตย์ อาภากร (2547) เครือข่ายจำเป็นต้องมีผู้จัดการเครือข่าย เพื่อช่วยวิเคราะห์ความต้องการของสมาชิกในเครือข่าย การสนับสนุนกิจกรรมตามที่สมาชิกต้องการ รวมถึงสอดคล้องกับวิธีการศึกษาวิเคราะห์เครือข่าย ในการวิเคราะห์ตัวแสดงหรือองค์ประกอบของเครือข่ายคือใคร มีภารกิจ กิจกรรม บทบาทอย่างไรในการขับเคลื่อนเครือข่ายให้บรรลุเป้าหมาย ตามวัตถุประสงค์

การจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมภู สอดคล้องกับงานวิจัยของเนตร หงษ์ไกรเลิศ และ กุลธิดา จันทร์เจริญ (2561) ตามข้อเสนอเชิงปฏิบัติ คือ การจัดให้มี

คณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่สำรวจบริบท จัดทำฐานข้อมูล สร้างการรับรู้ สร้างความร่วมมือในพื้นที่ ตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลา จัดตั้งธนาคารเวลา เปิดรับสมัครสมาชิก และดำเนินกิจกรรมธนาคารเวลา ซึ่งธนาคารเวลาที่ดีควรมีฐานความร่วมมือทางสังคมเดิมที่เข้มแข็งสอดคล้องกับงานวิจัยของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2564) จากฐานความร่วมมือในชุมชน มีกิจกรรมที่ตอบโจทย์ความต้องการของสมาชิกและสังคม โครงสร้างการบริหารจัดการมีผู้นำและผู้สนับสนุนที่ชุมชนยอมรับนับถือ รู้จักกับสมาชิก รวมถึงผู้ประสานงานประจำหมู่บ้านที่เชื่อมกับสมาชิกในระดับหมู่บ้าน ช่วยทำหน้าที่ประสานงาน ชี้แจง รับรองกิจกรรม และลงบันทึกเวลาให้ความต่อเนื่องและยั่งยืน

5.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายในพื้นที่เป็นลักษณะในแนวราบ มีตัวแสดงนอกภาครัฐที่เป็นตัวแสดงหลัก คือ ภาคประชาสังคม มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับตัวแสดงอื่นในเครือข่าย มีระดับของเครือข่ายตามแนวคิดของนฤมล นิราทร (2543) การเข้ามามีส่วนร่วมมิติด้านโครงสร้างในรูปแบบที่เป็นทางการ และด้านความสัมพันธ์ หน่วยงานนอกภาครัฐมีการประสานความร่วมมือผู้ปฏิบัติงานระดับล่างระหว่างหน่วยงาน การติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ส่วนหน่วยงานภาครัฐ การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือผู้ปฏิบัติงานระดับกลาง โดยมีจัดให้มีระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูล กิจกรรม ทรัพยากรอย่างเป็นทางการ ผ่านการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายรูปแบบที่เป็นทางการ เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายรูปแบบที่ไม่เป็นทางการของหน่วยงานนอกภาครัฐ จะทำให้การดำเนินงานมีความรวดเร็วมากกว่าการสื่อสารในรูปแบบที่เป็นทางการของหน่วยงานภาครัฐ การดำเนินงานของธนาคารเวลาตำบลชมพู เป็นกระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แสดงความคิดเห็น มีค่านิยมร่วมกันในการดำเนินงานตามหลักการธนาคารเวลา คือ ทุกคนมีเวลาเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นหลักประกันว่าทุกคนจะได้รับการดูแลในอนาคต และเครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานธนาคารเวลานั้น จะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งในการดูแลซึ่งกันและกันในชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งหากทำงานแยกกันก็อาจทำให้การดำเนินงานธนาคารเวลาไม่ประสบความสำเร็จในการแลกเปลี่ยนได้ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ทั้งนี้ภายใต้การจัดการความสัมพันธ์ของผู้จัดการธนาคารเวลา ที่มีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับนับถือและเป็นคนที่ได้รับความไว้วางใจและความเชื่อมั่นของคนในชุมชน จากการดำเนินงานพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาเพื่อคนพิการชุมชนที่ผ่านมา ซึ่งการจัดการความสัมพันธ์ที่เหมาะสมนี้เอง ส่งผลให้ทุกภาคส่วนที่เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเครือข่ายมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ร่วมแลกเปลี่ยนทรัพยากรแบบพึ่งพา

อาศัยกันได้อย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นทุนทางสังคม ที่คนในชุมชนและสมาชิกเครือข่ายจึงปฏิบัติตาม โดยไม่มีการตั้งข้อสงสัยแต่อย่างใด รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น จึงเป็นการทำงานโดยการประสานความร่วมมือกัน (Collaborative governance)

สอดคล้องกับลักษณะสำคัญของเครือข่ายของสนธยา พลศรี (สนธยา พลศรี, 2550 อ้างถึงใน ธีรวิมล กายแก้ว, 2556) คือ มีแกนนำและสมาชิกที่เข้มแข็ง มีองค์ความรู้ ทักษะที่เกิดจากคนในชุมชนท้องถิ่นได้มีการบูรณาการให้เหมาะสมกับเครือข่ายที่เกิดขึ้น มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกภายในและภายนอก ทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายเป็นที่ยอมรับ มีช่องทางให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยน มีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การแบ่งปันของทรัพยากร โดยมีเครือข่ายที่มีทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างปริมาณที่เพียงพอโดยมีการจัดหาของเครือข่ายเอง การแบ่งปันกับองค์กรและเครือข่ายอื่น ๆ ทำให้เครือข่ายมีการบริหารจัดการที่ดี สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถขยายเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับวิธีการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายของพระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2547) ในการความสัมพันธ์ของเครือข่าย เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับสมาชิกของเครือข่าย หรือสมาชิกกับกลุ่มภายนอกของเครือข่าย ที่มีความซับซ้อนมาก แต่จะช่วยให้ข้อมูลความสัมพันธ์ที่มีเงื่อนไขในรูปแบบต่างๆ ของสมาชิกได้อย่างชัดเจนว่าถูกประกอบสร้างด้วยเงื่อนไขทางสังคมแบบใด

สอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนาพร สายทองคำ (2563) ตัวแสดงในเครือข่าย ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น ภาคประชาชนและกลุ่มองค์กรในชุมชน มีความสัมพันธ์เป็นแนวราบ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนทำให้เกิดการกระตุ้นทำงาน พึ่งพากันผ่านการแลกเปลี่ยนทรัพยากร จนพัฒนาไปสู่การประสานความร่วมมือของเครือข่ายและการพัฒนาพื้นที่รวมถึงการแก้ปัญหาได้สำเร็จ โดยบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนคือหน่วยงานภาครัฐ เช่นเดียวกับงานของกันนิภา นาขันดี (2565) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ ในเชิงความร่วมมือระหว่างกัน เป็นความสัมพันธ์ที่พึ่งพาระหว่างตัวแสดงในเครือข่าย ทำให้เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ต่างฝ่ายต่างมีผลประโยชน์ ซึ่งความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการนี้ก็ส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างราบรื่น โดยหน่วยงานรัฐมีหน้าที่ในการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานเท่านั้น

จากการอภิปรายผลการศึกษา ข้อค้นพบจากการดำเนินงานของเครือข่ายธนาคารเวลา ตำบลชมภู เป็นการดำเนินงานตามศักยภาพของตัวแสดงภาคต่างๆ ในพื้นที่ ไม่ได้มีการวางบทบาทของการดำเนินงานไว้ชัดเจน ซึ่งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นเพราะผู้นำชุมชนและกลุ่มแกนนำรวมขึ้นจากกลุ่มความร่วมมือทางสังคมเดิมที่เข้มแข็ง และพัฒนากิจกรรมเพื่อตอบสนองและขยาย

ผลจากที่มีอยู่เดิมของปัญหาผู้สูงอายุในพื้นที่ จึงสร้างความร่วมมือในพื้นที่ โดยประสานขอความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ ตามภารกิจของหน่วยงาน เพื่อร่วมกันบรรเทาและแก้ไขปัญหา โดยการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน จิตอาสา เป็นหลัก ในการแลกเปลี่ยนกิจกรรมกันตามทักษะ โดยที่ผู้จัดการธนาคารเวลา มีการจัดการความสัมพันธ์ และเป็นตัวกลางในการเชื่อมประสานทุก ความสัมพันธ์ ทำให้ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในการ ดำเนินงานธนาคารเวลา เพื่อที่จะให้การดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู เกิดความยั่งยืนต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงาน

(1) โครงสร้างการบริหารจัดการ ต้องการผู้นำและผู้สนับสนุนและผู้ประสานงาน ประจำหมู่บ้านรุ่นต่อไปที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง รู้จักกับสมาชิกในชุมชน เป็นคนที่ชุมชนยอมรับนับ ถือ ควรดึงผู้ที่มีทักษะเหมาะสมเข้ามาเป็นคณะกรรมการชุมชน เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมเป็น ผู้จัดการธนาคารเวลาที่ดำเนินงานโดยยึดหลักการธนาคารเวลา เป็นแกนกลาง ควบคุม ประสานงาน สนับสนุน กระตุ้นการดำเนินงานให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

(2) ควรบูรณาการความร่วมมือในมิติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ นอกเหนือจาก ด้านสุขภาพ เช่น มิติด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม จากทุกภาคส่วนในพื้นที่ มาร่วม แลกเปลี่ยนทรัพยากร ให้ทรัพยากรมีความหลากหลาย เพียงพอ และครอบคลุม ในส่วนที่ยังไม่ได้มี การหนุนเสริมมากขึ้น โดยหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทในการสนับสนุน

(3) การยกระดับธนาคารเวลาตำบลชมพูเป็นธนาคารเวลากลางที่มีการประสาน เชื่อมโยงให้เกิด “เครือข่ายธนาคารเวลาจังหวัด” และสามารถขยายความเชื่อมโยง ความร่วมมือ และมีการแลกเปลี่ยนเวลาข้ามธนาคารเวลาพื้นที่อื่นๆ

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งถัดไป

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นเพียงการศึกษาในภาพรวมของตัวแสดงและความสัมพันธ์ที่ เข้ามาร่วมดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู ซึ่งธนาคารเวลาก็ยังเป็นแนวคิดใหม่ประเทศไทย ที่ ยังไม่มีการศึกษาตัวแสดงและความสัมพันธ์ของเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ข้อเสนอแนะ ในการทำวิจัยครั้งต่อไป อาจต้องศึกษาเชิงลึกเพิ่มเติมเพื่อให้ทราบตัวแสดงต่าง ๆ ที่เข้ามาร่วม ดำเนินงาน ซึ่งอาจพบตัวแสดงที่มากขึ้น รวมถึงการศึกษาเชิงพื้นที่อื่น ๆ ที่ดำเนินงานธนาคารเวลา พร้อมเปรียบเทียบการดำเนินงานของเครือข่ายในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งอาจมีปัจจัยความสำเร็จหรือค้นพบ ปัญหาที่แตกต่างกันตามบริบทพื้นที่

บรรณานุกรม

- Derr, A. (2020, 17 July). *Network Governance Structures Infographic*. Visible Network Labs. <https://visiblenetworklabs.com/2020/07/17/network-governance-structures-infographic/>
- Prell, C. (2011). *Social Network Analysis : History, Theory and Methodology* SAGE Publications Ltd.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). แนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาแห่งประเทศไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุง)). บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (ม.ป.ป.). มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่อง สังคมสูงอายุ. https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1551432930-155_1.pdf
- กรมอนามัย. (2565, 14 พฤศจิกายน). กรม อ. เผย ผู้สูงวัยป่วยเบาหวานเป็นอันดับ 2 รองจากความดัน แนะนำอาหาร – น้ำตาล – ออกกำลังกาย. <https://multimedia.anamai.moph.go.th/news/141165/>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2561, 10 สิงหาคม). ธนาคารเวลา. <https://shorturl.asia/yU4GQ>
- กัณณิกา นาขันดี. (2565). การศึกษาบทบาทของภาคีเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากรทางการศึกษาของโรงเรียนเกาะช้างวิทยาคม [สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต รัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ]. iThesis Srinakharinwirot University. <http://ir-thesis.swu.ac.th/dspace/handle/123456789/2482>
- กาญจนาพร สายทองคำ. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทางนโยบายในเครือข่ายคณะทำงานโครงการบ้านพอเพียงชนบท กรณีศึกษา จังหวัดจันทบุรี [สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต รัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ]. iThesis Srinakharinwirot University. <http://ir-thesis.swu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/1249/1/g601130408.pdf>
- กิตติศักดิ์ คงคา. (2563, 3 พฤศจิกายน). ญี่ปุ่นรับมือกับสังคมผู้สูงอายุอย่างไร. ลงทุนศาสตร์ <https://www.investorest.co/economy/elderly-japanese/>
- กุลทัต หงษ์ชัชยาวกูร, และ ปรัชญานันท์ เทียงจรรยา. (ม.ป.ป.). การสร้างและการบริหารเครือข่าย. http://hsmi2.psu.ac.th/upload/forum/paper_1598_5f69ce9304e915f69ce.pdf
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2524). การพยาบาลผู้สูงอายุ. เจริญกิจ.

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. บริษัท ชัคเซส มีเดีย จำกัด.
- เกษม นครเขตต์. (2554). แนวคิดและทฤษฎีเครือข่ายทางสังคม (*Social Network Theory*). กระทรวงสาธารณสุข.
- เขมิกา ยามะรัต. (2527). ความพึงพอใจในชีวิตคนชรา: ศึกษากรณีข้าราชการบำนาญกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์. (2565, 1 มีนาคม). ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน: คนไทยกับภาพสังคมสูงอายุในอนาคต. เดอะประชากร. <https://www.theprachakorn.com/newsDetail.php?id=597>
- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย (Aging society in Thailand). สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 3(16), 1-18.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2533). ทิศทางการพัฒนาชนบทในอนาคต. สำนักวิจัยสถาบัน บัณฑิตพัฒนการบริหารศาสตร์.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2565, 25 กุมภาพันธ์). แม่เลยวัยเกษียณ แต่คนญี่ปุ่นก็ยังนิยมทำงานอยู่ ทางแก้ปัญหา 'สังคมสูงวัย-ขาดแคลนแรงงาน'. <https://plus.thairath.co.th/topic/everydaylife/101170>
- ธีรภูมิ กายแก้ว. (2556). การสร้างเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษา นักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพเหนือ [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์]. <https://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2556/b182067.pdf>
- นพคุณ ดิลกภากรณ์. (2546). การประเมินผลการบริการประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า จังหวัดสมุทรปราการ [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง].
- นฤมล นิราทร. (2543). การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ. โครงการระหว่างประเทศว่าด้วยการขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็ก.
- นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2552). มาตรฐานใหม่ของการจัดทำบริการสาธารณะระดับชาติในประเทศไทย. วิทยุชน.
- นิรมล เสรีสกุล, และ ธนพร โอวาทวรวิทย์. (2565). การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมในการขับเคลื่อนแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ของกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาย่านกะดีจีน-คลองสาน. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 20(2), 45-67. <https://www.kpi-lib.com/elib/cgi->

<bin/opacexe.exe?op=mmvw&db=Main&sid=&skin=s&usid=&mmid=11999&bid=29617&lang=1>

เนตร หงษ์ไกรเลิศ, และ กุลธิดา จันทร์เจริญ. (2561). รายงานฉบับสมบูรณ์การวิจัยและพัฒนา

ข้อเสนอเชิงนโยบายในการดำเนินงาน "ธนาคารเวลา" <https://rcfcd.com/?p=9823>

ประยูร กาญจนดุล. (2547). คำบรรยายกฎหมายปกครอง. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

ไพฑูริย์ วงศ์อนุตรโรจน์. (2544). กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษาบ้าน

หนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต,

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

พระมหาสุทนต์ อากาศโร. (2547). เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ. โครงการเสริมสร้าง

การเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข สรล.

พัชรพรรณ นุชประยูร. (2559). หลักกฎหมายว่าด้วยการบริการสาธารณะ ในหลักกฎหมายเกี่ยวกับ

การบริหารราชการไทย. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พิชญา ชัยพิมลผลิน, และ อุบลวรรณ เกษตรเอี่ยม. (2560). การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมสา

หรับการพัฒนาดำเนินงานวิจัย คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. การ

ประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 6 วิทยาการจัดการวิชาการ 2017 : การวิจัยยุคประเทศไทย

4.0 115-126.

http://www.chefile.cmru.ac.th/curriculum/2560/manage/manage_curriculum6/SAR4/KPI4.2/4.2-3-6.pdf

เพ็ญผกา กาญจนในภาส. (2541). ประสิทธิภาพของโปรแกรมสุขศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมส่งเสริม

สุขภาพในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ [วิทยานิพนธ์

การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].

ภัทราวดี มากมี. (2563). การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมสำหรับออกแบบการวิจัยทางสังคมศาสตร์.

วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 27(1), 32-45.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2561). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560

<https://thaitgri.org/?p=38607>

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2562). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561

https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1573033396-261_0.pdf

รัฐสุภา ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. (2558). การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม

ของเครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดลพบุรี [ปริญญาานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล].

https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_Doi=10.14457/MU.the.2015.43

วนัทยา มงคล. (2564, 15 กันยายน). สังคมสูงวัยในญี่ปุ่น... เร็ยรู้เขาเพื่อย้อนดูเรา เอไซ.

<https://hhcthailand.com/japanese-aging-society/>

ศรีทับทิม รัตนโกศล. (2527). สัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศศิธร ทองจันทร์. (2559). การบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันกับการขับเคลื่อนนโยบาย
ภาครัฐไทย กรณีศึกษาโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหา ความยากจน จังหวัด
พิษณุโลก [สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2016/TU_2016_5303031222_6519_5351.pdf

ศิรินันต์ สุวรรณโมลี. (2559). การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมในการรับมือกับเหตุแผ่นดินไหวของ
จังหวัดเชียงรายในปี 2557. วารสารวิจัยสังคม, 39(1), 109-145. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/socialresearchjournal/article/view/82683/65696>

ศิริพงษ์ ปานจันทร์. (2554). ประสิทธิภาพในการบริหารงานของเทศบาลในจังหวัดนครปฐม
[วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต (สาขารัฐประศาสนศาสตร์), มหาวิทยาลัยศรีปทุม].

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2564). โครงการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานธนาคารเวลา
ของประเทศไทย. https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1637053878-993_0.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). ดัชนีพฤฒพลังผู้สูงอายุไทย. บริษัท เท็กซ์แอนด์เจอร์นัลพับลิเคชัน
จำกัด.

เสรี พงศ์พิศ. (2548). เครือข่าย = Network : ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มขัน ชุมชนเข้มแข็ง วัฒนธรรม
องค์กรของโลกยุคใหม่. สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

อิทธิชัย สีด่า. (2564). การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่ายกับการนำมาใช้ในประเทศไทย.
วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, 9(3), 95-106. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/RCIM/article/view/247590>

ประวัติผู้เขียน

